

ANTİK ROMA'DA GLADYATÖR OYUNLARI

Abdurrahman UZUNASLAN*

*Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Dergisi***, ISSN 1300-9435., 2005, Sayı: 12, ss.15-58

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim
Dalı Başkanı

** Hakemli Dergi

Bibliyografya Künyesi:

Uzunaslan, Abdurrahman., “Antik Roma’da Gladyatör Oyunları”.,
Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.,
ISSN 1300-9435., 2005, Sayı: 12, ss.15-58

Antik Roma'da Gladyatör Oyunları

Abdurrahman UZUNASLAN*

ÖZET

Antik geleneğe göre gladyatörler, yasal olarak ölümü hak etmiş görülen, hayatta kalma şansı tamamen arenadaki dövüş becerisine bağlı, dövüş zamanlarının dışında kendileri için hazırlanmış olan, oldukça sıkı ve bir o kadar da kötü koşullardaki hücrelerinde yaşamak zorunda bırakılan kimselerdi. Roma dünyasının erken dönem gladyatörleri, yasal olarak ad ludos, yani kılıçtan geçirilme cezasına çarptırılmış ve bu nedenle hayatı uğruna belli sayıda dövüşü halka açık bir meydana veya arenada yapmak zorunda olan kişilerdi. Esas itibarıyla verilen cezanın en ağır biçimde ifası olarak görülmesi gereken gladyatörlük müessesesi, giderek bu amacından sapmış ve bu işi bir tür meslek haline getiren profesyonel kimselerin eline geçmiştir. Başlangıçta sadece ağır suçlular, savaş esirleri ve asi kölelerden oluşan bu gruba, sonraları özgür vatandaşlar, soylular, atlı sınıftan kimseler ve hatta Senatus mensuplarının da katılmış olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Gladyatör, Munus, Venatio, Ludus, Kadın, Kült, Editor, Doctor.

Didaktik tarzda kaleme aldığımız bu makale, antik dünyanın en fazla nefret uyandıran fakat seyir ve eğlence açısından en çok aranan oyununa ve oyuncularına ilişkin temel bilgiler vermeyi amaçlamakla birlikte, yer yer oyunların politik önemine ilişkin ayrıntıları da sunmayı hedeflemektedir. Bu özelliğiyle yazımız, gladyatörlük müessesesinin ortaya çıkışı, Roma toplumunda sevilen bir oyun haline gelişi ve ardından Hıristiyanlığın toplum üzerindeki kontrolünün yaygınlaşması ve organizasyon maliyetlerinin yükselmesine bağlı olarak, düzenlenmesi her geçen gün biraz daha zorlaşan ve nihayet, M.s. 6. yüzyıldan itibaren

---

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

tamamen ortadan kalkan oyunlar tarihine ilişkin, genel bir bakış sunmaktadır.

a. Oyunlarının Kökeni

Latince *gladius* sözcüğü kılıç anlamına gelmekte olup, onu ustalıklı kullanan profesyonel dövüşçüler, *gladiator* olarak adlandırılmaktaydı. *Gladiator* kelimesinin karşılığı, Yunancada *monomachos* (μονομάχος) veya *hoplomachos* (ὀπλομάχος) kelimeleriyle ifade edilen *gladiator*, tüm batı dillerine olduğu gibi Türkçeye de, Latince'den transfer edilmiştir.

Gladyatör oyunlarının, Roma'da oldukça uzun bir geçmişe sahip olan *circus* oyunlarından çok sonraları ortaya çıktığı bugün için tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde anlaşılmıştır¹. Oyunların Roma'da ilk kez düzenlenmesi, M.ö. 264 yılındaki Q. Fulvius ve Appius Claudius'un konsüllükleri yılına rastlamaktadır. Bu organizasyonun ilk kez babalarının ölümü nedeniyle Iunius Brutus Pera'nin oğulları tarafından Roma'ya getirildiği, kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır². Halka açık bir şekilde düzenlenen ilk gladyatör oyunlarında, sadece üç çift dövüşçünün karşılaştığı ve dövüşen çiftlerin tümünün köle olduğu anlaşılmaktadır³. Oyunların, Iunius Brutus Pera'nın oğulları tarafından ilk kez, Roma'da düzenlenmiş olduğu kaydı, kökeninin Roma olduğu fikrini asla doğrulamamaktadır⁴. Onlar da bu oyunları, muhtemelen kendi çağdaşı olan başka toplumlardan görerek Roma'ya transfer etmişlerdi⁵. Bunun yanında, Romalıların daha erken dönemlerden itibaren ölümler için düzenledikleri cenaze merasimlerinde⁶, insan kurban etme geleneğine sahip oldukları ve söz konusu geleneğin zamanla yumuşayarak, gladyatör oyunlarına dönüştüğünü düşünen kesimler de mevcuttur⁷. Birçok uzmana göre, Romalıların esas geleneksel oyunu gladyatör dövüşleri değil, *ludi*⁸

---

* Makalede kullanılan antik yazarlar ve eserleri, *Der Neue Pauly*'nin kısaltma listesi esas alınarak yapılmıştır.

¹ Auguet 1994: 19.

² Bu ikisi büyük Brutus'un soyundan gelmekteydi. Bk. Val. Max. 2, 4, 7; Liv. *epit.* 16.

³ Auguet 1994: 19.

⁴ Her halükarda Roma menşei olmadığı anlaşılan gladyatör oyunlarının, Etrüsklerden mi; yoksa Campanialılar tarafından icad edilerek, Etrüskler üzerinden Roma'ya mı geçtiği konusu, bilimsel olarak tartışılmaya devam etmektedir. Bk. Tert. 12.

⁵ Schneider 1918: 760.

⁶ Cenaze oyunları ve ölü kültürüne ilişki olarak bk. Malten 1923: 300-340.

⁷ Serv. *Aen.* 3, 67; 10, 519.

⁸ *Ludi* sözcüğü Latince'de eksersiz, oyun, okul vb. gibi oldukça farklı anlamlara gelmekte olup, burada, araba yarışlarının da içinde yer aldığı kamuya açık sahne oyunlarını ifade etmektedir. Gladyatör oyunları ise, Latince *munus*

ve *circus maximus*'taki araba yarışlarıydı⁹. Tertulianus'ın eserinde naklettiği gibi, Etrüsklerin ve Romalıların kendi ölümlerinin acılarını dindirmeye yönelik olarak icra ettikleri insan kurban etme geleneğinin kökeninin, M.ö. 8. yüzyıllara kadar geriye gittiği tahmin edilmektedir. Aynı geleneğin, Troia önlerinde savaşan Akalı kahramanlar tarafından da bilindiği anlaşılmıştır¹⁰.

Roma'da düzenlenen ilk oyunların kökeniyle ilgili tartışmalar bir yana bırakılacak olursa, bu geleneğin Romalılara, Etrüskler yoluyla geçmiş olduğu fikri akla yakın görünmektedir¹¹. Kostümlerinden hareketle, Romalı olmadıkları açıkça anlaşılan arenadaki ilk dövüşçülerin¹², bugün için Etrüsk kökenli oldukları artık kabul görmektedir¹³. Etrüskler'in, gladyatör dövüşlerini dini bir ritüel şeklinde yaptıkları ve bu yolla kaybettikleri savaşçıların ruhlarını teskin ettiklerine inandıkları düşünülmektedir¹⁴. Aynı geleneğin, sonraları yarımadanın büyük bir bölümünde hâkimiyet tesis etmiş olan Romalılar tarafından da benimsendiği, birçok varlıklı Romalının ölümünden sonra kendileri için düzenlenecek törenlerde gladyatör dövüşleri tertip edilmesini vasiyet etmesi ve bunun için yüksek miktarlarda paralar ayırmasıyla da açık bir şekilde anlaşılmaktadır¹⁵. Çoğu zaman ayrılan paranın, ölen kişinin

---

sözcüğü ile ifade edilmekteydi. Kelimelerin terminolojik anlamlarına ilişkin olarak bk. Wiedemann 2001: 12; *ludi* konusunda daha ayrıntılı bilgi için bk. Weiler 1981: 239-253.

⁹ Romalıların, araba yarışlarını M. ö 6. yüzyıllardan itibaren düzenledikleri öne sürülmektedir. Romanın kent devletleri arasında sivrilerek hakim güç haline gelmesinin ardından, araba yarışlarına ek olarak diğer sahne gösterilerinin de toplum hayatına girdiği ve etkinliklerin çoğu zaman devlet tarafından da desteklendiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak bk. Wiedemann 2001: 11.

¹⁰ Achilleus'in, ölen dostu için Patroklos onuruna düzenlemiş olduğu cenaze töreninde Troia'lı 12 asil çocuğu kurban ettiği bilinmektedir. Bk. Hom. *Il.* 23, 175.

¹¹ Athen. IV 153 F.

¹² Auguet 1994: 19.

¹³ Grant 1970: 11.

¹⁴ Tert. 12.

¹⁵ Vasiyet yoluyla para bırakarak, cenaze töreni yapılmasını ve gladyatör oyunları düzenlenmesini arzu eden kimsenin esas gayesinin, kendi anısını halk nazarında canlı tutmak isteğinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Gladyatör oyunlarının, kişinin ölümünden kısa bir süre sonra yapılması gerekiyordu. Öte yandan, M.ö. 2. yüzyıldan itibaren Roma dünyasında, düzenlenen gladyatör oyunlarının resmedilerek halk hafızasında canlı tutma modasının da ortaya çıktığı görülmektedir. Gladyatör ve vahşi hayvan dövüşü sahnelerinin anlatıldığı sayısız duvar resmi yanında, zengin mozaik tasvirlerinin ve kabartmalarının da Roma dünyasında yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Konuya ve resimlere ilişkin olarak bk. Wiedemann 2001: 24, 25-26, Res. 1, 2a, 2b; Grant 1970: 14.

istemmiş olduğu gladyatör dövüşleri için yetersiz kaldığı durumlar da olabilmekteydi. Kardeşinin ölümünün ardından bıraktığı vasiyeti gereğince yapılmasını arzu ettiği cenaze töreni için ayrılan paranın yetersiz kaldığı bir durumda meşhur Scipio Aemilianus'un devriye girerek azımsanmayacak bir para yardımıyla destek vermesi, bu durumu yeterince açıklamaktadır¹⁶.

Damaskus'lu Nikolaos tarafından aktarılan oyunların kökeninin Etrüskler olduğu fikri, Etruria'da açılan ve M.ö. 3. yüzyıla ait olduğu anlaşılan sayısız mezar kabartmalarıyla da doğrulanmaktadır¹⁷. Kül kavanozları üzerindeki tasvirler yoluyla ilk dövüşçü grubunun *bustuarii* adıyla bilinen gladyatörler olduğu ortaya konmuştur¹⁸. Aynı şekilde Campania'da bulunan mezar resimlerinde de Etruria'dakine benzer şekilde, M.ö. 4. yüzyıla ait olduğu anlaşılan gladyatör sahnelerine rastlanmıştır. Campania bölgesinde M.ö. 4. yüzyılın ilk çeyreğine kadar siyasal hükümlerini sürdüren Etrüskler, buradaki gladyatör oyunlarının da mucidi olarak kabul edilmektedir¹⁹. Tarihi kayıtlar yoluyla da oyunların kökeninin Etrüskler olduğu güçlü bir şekilde iddia edilmektedir.

Alalia Deniz Savaşı'nda ele geçirilen Kartacalı ve Yunanlı savaşçıların, *Caere* (Cerveteri) halkı tarafından acımasızca taşlanarak öldürülmesi²⁰ ve aynı şekilde M.ö. 358 yılında tutsak alınan 307 Romalı savaşçının *forum Tarquinii* de kılıçtan geçirilmesi, Etrüskler'deki insan kurban etme geleneğinin uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat daha sonraları esir alınan kişiler doğrudan kılıçtan geçirilmek yerine, arenalarda hayatları uğruna birbirleriyle eşleştirilerek, savaşmak zorunda bırakılmışlardır. Etrüsklere ait olduğu bilinen birçok örf, adet ve uygulamada olduğu gibi gladyatör oyunlarının da Romalılar tarafından aynen benimsendiği görülmektedir. İşte o andan itibaren ortaya, yüzyıllar boyunca sürecek ve bütün Akdeniz Dünyasına (İspanya, Afrika, Yunanistan, Anadolu) yayılacak olan yeni bir gösteri ve eğlence türü çıkmıştır. Etrüskler'in ölü kültürü anlayışından kaynaklanan bir gösteri türü olarak kabul edebileceğimiz gladyatör oyunları, İmparatorluk Çağı'yla birlikte sadece soylu Romalıların cenaze defin işlemleri sırasında yapılan rutin bir gösteri niteliğinden sıyrılarak, tüm Akdeniz dünyası halkının en fazla rağbet gösterdiği çığgın bir ölüm şovuna

---

¹⁶ Grant 1970: 16.

¹⁷ Schneider 1918: 761.

¹⁸ Serv. *Aen.* X 519; Auguet 1994: 19.

¹⁹ Schneider 1918: 761; de Vries 1996: 62-68

²⁰ Grant 1970: 11-12.

dönüşmüştür²¹. Gladyatör oyunları Roma halkı için düzenlenen yegâne organizasyon olmayıp, bunun yanında atlı araba yarışları, vahşi hayvanlarla yapılan dövüşler gibi, birçok heyecan verici organizasyonlar da mevcuttu. Bütün bu oyunlar, Roma'daki *forum*, *amfiteyatro*, *circus maximus* ve *collesium*'da halka açık bir şekilde ve belli bir plan çerçevesinde icra edilmekteydi. Roma'daki sıradan halk, oldukça erken bir dönemden itibaren belli yerlerdeki gösteri merkezlerinde düzenlenen oyunlara büyük ilgi göstermiş, bu durum giderek artan oranda tüm İmparatorluk Çağı boyunca devam etmiş ve sayıları yüz binleri bulan sıradan seyirciyi bu tür gösteri merkezlerine çekmiştir. Nasıl ki Makedonya Kralı B. İskender, Pers İmparatorluğu üzerine düzenlediği fetih hareketiyle, Doğu'da büyük bir *hellenizasyon* sürecini başlattıysa²²; Romanın askeri açıdan Doğuda yapmış olduğu fetihlerin de, bu bölgelerde büyük bir *romanizasyon* hareketine neden olduğu tarihi bir gerçektir. Yaşanan uzun *romanizasyon* sürecinin sonucu olarak sayısız Roma anlayışının yanında gladyatör oyunlarının da Doğu toplumları tarafından beğenilerek izlenen bir etkinlik haline dönüştüğü, özellikle yazıtlar yoluyla ispatlanmıştır.

b. Cenaze Ritüelinden Gösteri Oyununa

Yukarıda kökenine ilişkin ayrıntı verdiğimiz gladyatör oyunlarının ortaya çıkışının, ölü kültürüyle ilişkili olduğu kabul edilmekte ve Roma Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından itibaren esas düzenleniş amacından saparak, tamamıyla profan bir eğlence ve gösteri organizasyonu haline geldiği anlaşılmaktadır²³. Bu yönüyle oyunlar, zaman içinde sadece salt ortaya çıkış amacından uzaklaşmakla kalmayıp; aynı zamanda önemli bir politik işlev vasıtası haline de dönüşmüştür. Başlangıçta kendi yakınlarının cenazeleri dolayısıyla düzenledikleri gladyatör oyunlarında birbirleriyle boy ölçüşen Roma aristokrasisi, Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru oyunları, tamamen politik bir gövde gösterisine

²¹ Gladyatör oyunlarının tüm İtalya Yarımadası ve Akdeniz dünyasına hızlı bir şekilde yayılması, bu bölgelerin 'romanizasyonu' (Romalılaştırma) paralel düşünülmesi gereken bir durumdur. Romalılar, askeri ve siyasal etkilerini kısa bir sürede İtalya yarımadası dışına taşımalarının ardından, oyunların popülerliğinde de hızlı bir artışın yaşandığı anlaşılmaktadır Bk. Wiedemann 1997: 56.

²² Büyük İskender'in başlattığı ve bütün Doğu halklarını etkilediği bilinen 'hellenizasyon' (hellenleştirme) süreci sonunda, Helenlere özgü sayısız kültürel ve siyasal organizasyonların bu toplumlar tarafından hızla benimsendiği bilinmektedir.

²³ Kökeninde kültürel bir anlam olduğu şüphe götürmeyen oyunların, kısa sürede aşamalı olarak önce profanize olarak profesyonelleştiği, ardından da para kazanılan bir meslek grubu haline geldiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için Aigner 1988: 203, 201-220.

dönüştürmüştür. Romanın aristokrat aileleri arasında erken dönemlerden itibaren başlayan gladyatör oyunu tertip etme yarışı, devrin Romalı yazarlarının da dikkatinden kaçmamıştır. Romalılar için gladyatör oyunu tertipleme, ölen şahsın şatafatını ve zenginliğini kamuoyuna ifade etmenin ve onun anısını sürekli kılmanın en kestirme yoluydu. Bu gerçek, o dönemden kaynaklara yansıdığı şekliyle, öncelikle kazandığı paralarla sınıf atlamış sonradan görme Roma vatandaşlarının vasiyetnamelerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır²⁴. Sadece ölen şahsın değil, aynı zamanda ayak takımının beklentilerinin de gladyatör oyunları tertip edilmesinde önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Roma'daki ayak takımının, sadece cenazeleri münasebetiyle aristokrat aile üyelerinden değil; aynı zamanda Konsüllük, Praetörlük veya Aedillik gibi önemli makamlara seçilen kişilerden de gladyatör oyunları veya yemekli şölenler talep ettikleri anlaşılmaktadır²⁵.

Roma'da, özellikle M.ö. 3. yüzyılın sonlarından itibaren sıkça düzenlenmeye başlanan gladyatör oyunları, daha çok politik ve mali açıdan güçlü ailelerin tekelindeydi²⁶. İlki M.ö. 264 yılında Roma'da düzenlenen oyunların peşinden, çok geçmeden diğerleri de gelmiştir. Ünlü Roma'lı politikacı M. Aemilius Lepidus'un cenazesi onuruna M.ö. 216'da düzenlenen oyunlarda, tam tamına 22 çift gladyatörün dövüştürüldüğü bilinmektedir²⁷. Romanın tanınmış ailelerinden olan ve Cornelius sülalesine mensup genç Scipio'nun, ölen babası anısına İspanya'daki Cartahago Nova'da M.ö. 206 yılında bir *munus* düzenlediği ve burada isteyen kılıç dövüşçülerinin bir plan dâhilinde arenaya çıkabildikleri kaydedilmektedir²⁸. Bunun ardından M.ö. 200 yılında M. Valerius Laevinus'un ölümü münasebetiyle, Roma'da düzenlenen oyunlarda 25 çift gladyatörün²⁹, M.ö. 183 yılında P. Licinius için düzenlenen oyunlarda 60 çift gladyatörün³⁰ ve son olarak ünlü Romalı

---

²⁴ Elde ettiği parayla toplumsal statüsünü değiştirdiği anlaşılan Staberius adındaki bir Romalının vasiyetnamesinde, mirasçılara bıraktığı paranın kendi mezar taşına yazılmasını, eğer bu yapılmadığı takdirde kendisi onuruna en az 100 çiftten oluşan bir gladyatör dövüşünün düzenlenmesini ve halka yemekli bir şölen sunulmasını istediğini Horatius'un Satirikleri yoluyla öğrenmekteyiz. Konuya ilişkin olarak bkz. Horat. *sat.* 2, 3, 84.

²⁵ Liguria bölgesinde bulunan Pollentia şehrinde ölen önemli bir şahsın cenazesinde halk, mirasçılardan oyun sözü alana kadar defin işlemini engelleme yoluna gitmiş ve bu durum Tiberius'un sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Suet. *Tib.* 37, 3.

²⁶ Konuyla ilgili ayrıntı için bk. Schneider 1918: 761-762.

²⁷ Liv. XXIII 30, 15.

²⁸ Liv. XXVIII 21, 1; Val. Max. 9, 11; Zonar. 9, 10.

²⁹ Liv. XXXI 50, 4.

³⁰ Liv. XXXIX 46, 2

Komutan Titus Flamininus'un babası onuruna M.ö. 174 yılında tertip ettirmiş olduğu oyunlarda, 36 çift gladyatörün üç gün boyunca dövüştürüldüğü, kaynaklar tarafından kaydedilmiştir³¹.

Burada genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız, tanınmış ve zengin Roma vatandaşlarının organize etmiş oldukları gladyatör oyunlarının, giderek Roma halkı tarafından oldukça beğenilen ve yoğun ilgi gösterilen bir eğlence türüne dönüştüğü anlaşılmaktadır. Roma'daki ayak takımının gladyatör oyunlarına göstermiş olduğu yoğun ilgi, çok geçmeden Doğu'nun Helenistik kralları tarafından da fark edilmiş ve onlar da çok geçmeden bu türden oyunlar düzenlemeye başlamışlardır³². Augustus Çağı, Cumhuriyet kurumlarının ayakta kalmasına rağmen, işlevsel özelliğini yitirdiği bir dönem olmayıp, genel anlamda oyunların dinsel içeriklerinde ve amaçlarında da ciddi değişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur³³. Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarından itibaren Roma toplumunda gözlenen hızlı değişim, gladyatör oyunlarının düzenlenme gerekçelerinde de önemli değişikliklere neden olmuş ve o zamana kadar cenaze törenlerinin değişmez bir parçası olarak icra edilen oyunlar, bu andan itibaren, doğum günü ve yıl dönümü kutlamaları vesilesiyle, topluma açık olarak düzenlenen bir etkinlik haline gelmiştir. Birçok özel nedene bağlı olarak icra edilebilen gladyatör oyunları, İmparatorluk Çağı boyunca özellikle, imparator ve yakınlarının halkla olan ilişkilerinde sürekli olarak ihtiyaç duydukları önemli bir politik araç olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.

---

³¹ Liv. XLI 28, 10.

³² M. ö. 174 yılında IV. Antiochos Epiphanes tarafından Helen dünyasına transfer edilen gladyatör oyunları, Doğu'da da ilgiyle karşılanmış ve özellikle Roma Çağı Anadolu'sunda sevilen bir etkinlik haline geldiği bilinmektedir. Sayısız yazıt ve gladyatör rölyefleri vasıtasıyla da anlaşılabilinen bu yoğun ilgi, gladyatör oyunlarının nasıl sevilen ve heyecan verici bir halk organizasyonu haline geldiğini gözler önüne sermektedir. Doğu'da tertip edilen söz konusu ilk oyunlarında dövüşen gladyatörlerin Roma'dan getirildiği de anlaşılmaktadır. Bk. Liv. XLI 20, 11.

³³ Augustus döneminin en temel özelliği, her alandaki yetkinin tedrici olarak Princeps'te toplanmaya başlamasının yanında, düzenlenen gladyatör oyunlarının kontrolü ve sorumluluğunun da onda toplanmasıydı. Bu dönemin en temel problemi, devlet desteğiyle ve özel şahıslar tarafından düzenlenebilen oyunların finansmanının nasıl yapıldığıdır. Kamusal niteliği ağır basan oyunların (*ludi*) Roma halkına ait olan bütçeden (*aerarium*) düzenli olarak desteklenmesine rağmen (Dion. Hal. *ant.* 7, 71, 2); aynı şekilde gladyatör oyunlarına düzenli bir para yardımı yapıldığından haberdar değiliz. Gladyatör dövüşleri her ne kadar toplum tarafından yoğun bir şekilde talep edilse de, bu oyunların devletin resmi ve düzenli yapılan oyun programları arasında olmadığı, fakat buna karşın Roma İmparatorları ve zengin Romalılar tarafından yeterli sıklıkta finanse ve organize edildiği gerçeğini görmezlikten gelemeyiz. Bk. Wiedemann 2001: 18.

c. Politik ve Askeri Açından Gladyatör Oyunları

Kamuya açık tüm eğlence ve gösteri etkinliklerinin, köken olarak dinî karakter taşıyabilir, çok geçmeden belli bir profanizasyona uğradıkları ve giderek ortaya çıkış amaçlarından saparak bambaşka bir yapıya büründükleri, herkesin aşına olduğu bir durumdur. Aynı durumun gladyatör oyunları için de söz konusu olduğunu savunmak mümkündür. Burada vurgulanması ve üzerinde durulması gereken esas nokta, gladyatör oyunlarının başlangıçta sadece cenaze merasimlerinde uygulanan bir tür ritüel olduğu, mevcut siyasal gelişmelere paralel olarak deformasyona uğradığı ve giderek bazı kişilerin politik rekabet için kullandıkları bir reklam aracı haline geldiği gerçeğidir. Daha önce kendi aile üyelerinin cenazesi dolayısıyla düzenledikleri gladyatör oyunlarını, bundan böyle siyasî rakiplerine gözdağı vermek için politik bir şova dönüştüren Romalı aristokrat aileler, Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru oyunları, gerçek dinî çizgisinden politik yörüngeye çekmeyi başarmışlardır.

Oyunların politik arenada bu şekilde önemli olmaya başlamasının ardından, Roma Senatosu'nun konuya ilişkin yeni önlemler almakta gecikmediği görülmektedir. Özellikle, oyunların ne zaman düzenleneceğine ve dövüştürülecek gladyatörlerin sayısının belirlenmesine yönelik olarak Senatus'un yeni yasalar çıkarttığı bilinmektedir. Çıkarılan yeni yasalarla Senatus, gladyatör dövüşü düzenleyen kişilere yeni yükümlülükler getirmenin yanında, onların devlet tarafından sıkı bir şekilde kontrolünü de sağlamıştır. Söz konusu yasaların en önemli amacı, sayıları gittikçe artan gladyatörlerin, Senatus'a karşı politik bir tehdit haline gelmesini önlemektir. Binaenaleyh, haris ellerde bulunabilecek önemli sayıdaki gladyatörün, Roma Senatosu'nun hükümranlık alanı için tehdit oluşturabileceği yadsınamaz bir gerçektir.

Roma'da gladyatör oyunlarının politik öneminin algılanması ve bu amaç doğrultusunda kullanılması, Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına rastlamaktadır. Özellikle, şehirdeki ayak takımının gladyatör oyunları ile hoşnut kılınarak, onların belirli partilere kanalize edilebilme çabası, çok geçmeden birçok Romalı kurnaz politikacı tarafından da keşfedilerek etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun ardından gladyatör oyunlarının sayılarında ve maliyetlerinde çok ciddi bir artışın yaşandığı anlaşılmaktadır. Oldukça masraflı olduğu bilinen bu sektör, ortadan kalkmaya başladığı M.s. 5. yüzyıla kadar, geliri yüksek grupların tekelindeki bir uğraş alanı olarak kalmıştır.

Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru gladyatör oyunlarına duyulan ilginin oldukça arttığı gerçeğini gören C. Gracchus'un, M.ö. 122'de düzenlenen oyunları, halkın teveccühünü

kazanmak için bir fırsat olarak değerlendirdiği bilinmektedir³⁴. Oyunların yapılması için görevlilerin özel izleme tribünleri kurdukları ve bu tribünlerin zengin vatandaşlara parasıyla satılacağını öğrenen C. Gracchus, duruma bizzat kendisi müdahale ederek, forum'da kurulan tribünleri ortadan kaldırdığı bilinmektedir³⁵. C. Gracchus'un bu hareketinin esas nedeni, Roma'daki yoksul vatandaşların da gladyatör oyunlarını izleyebilmesini sağlayarak, siyasî bir popülerite elde etmektir. Halk tribünlüğünün o yıllarda öneminin artmış olması ve bu göreve gelmenin yegâne vasıtası olarak görülen halkın, ancak bu şekilde elde edilebileceği gerçeğini anlayan C. Gracchus, bu yolu erken keşfetmiş bir politikacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma Senatosunun, gladyatör oyunlarını askerî öneminden dolayı resmi olarak tanıdığını da burada vurgulamak gerekmektedir. Gladyatör okulunda ders veren bazı kılıç ustalarının, Konsül P. Rutilius Rufus'un komuta ettiği Roma legionlarına dövüş eğitimi verdiği kaynaklar yoluyla aktarılmasına rağmen, böyle bir uygulamanın Roma ordusu için süreklilik arz etmediğini ve bu durumun esas nedeninin o andaki stratejik zorunluluktan kaynaklanmış olduğunu burada vurgulamak gerekmektedir³⁶. Muhtemelen ordunun ağır hezimetini unutturmak için aceleyle silah altına alınan ve silah eğitimi bulunmayan Romalı acemi erlerin kılıç kullanma konusundaki becerilerinin telafisine yönelik ve bir defaya mahsus uygulama olduğu kabul edilmelidir³⁷.

Bunun yanında gladyatörleri bir tür özel muhafız gibi gören politikacılar da mevcuttu³⁸. Catilina, Crassus, Caesar, Antonius³⁹ gibi

---

³⁴ Plut. 12, 3.

³⁵ M.ö. 122 yılında Roma'da kurulan ve tahtadan yapılmış olan portatif karakterli oturma platformları, seyirci tribünlerinin Roma'daki ilk örnekleri arasında gösterilmektedir. Wiedemann 2001: 32.

³⁶ M. ö. 105 yılına rastlayan, P. Rutilius Rufus ve Cn. Manlius Maximus'un konsüllükleri zamanında, özellikle C. Aurelius Scaurus'a bağlı gladyatör okulundan, P. Rutilius Rufus'un komuta ettiği legion askerlerinin kılıç eğitimi için, kılıç öğretmenin transfer edildiği bilinmektedir. Bunda maksat, profesyonel olarak yapılan eğitimden legion askerlerinin de faydalanmasını sağlamaktır (Val. Max. 2, 3, 2; Schneider 1918: 762; Wiedemann 1997: 16). Kılıç kullanma konusundaki maharetleri bilinen gladyatör eğitmenlerinden bu konuda resmi olarak istenilen yardım talebinin anlaşılması hiç de zor görünmüyor. Modern dünya ülkelerinin gizli istihbarat servislerinin ve ordularının da bu tür dövüşçüleri büyük paralar karşılığında eğitmen olarak görevlendirdiği bilinmektedir.

³⁷ Wiedemann 1997: 16.

³⁸ Pinpirikli bir insan olan ve halk tribünlüğüne seçilmiş olan P. Clodius Pulcher'e, gladyatörlerden oluşan özel muhafız birliğinin sürekli olarak refakat ettiği kaynaklar tarafından kaydedilmiştir. Bk. Cass. Dio 39, 7, 2; 8, 1.

Cumhuriyet Dönemi'nin önemli politikacılarının, gladyatör birlikleriyle olan yakın ilişkilerinin temelinde yatan esas neden, hedefledikleri politikaların gerçekleştirilmesinde karşılaşacakları engelleri ancak bu yolla çözebileceklerine inanmış olmalarıydı. Catilina Tertibi'nin (M.ö. 21 Ocak 63) yılında Cicero tarafından ortaya çıkarılmasıyla birlikte, Senatus'un, Capua'da bulunan ve Catilina'ya bağlı oldukları anlaşılan gladyatör birliklerinin devlet kontrolü altına alındığını bilmekteyiz⁴⁰.

Şatafatlı ve acımasız gladyatör oyunları düzenleyerek siyasî rakiplerine meydan okuyan ve bu yolla halkın teveccühünü kazanmayı amaçlayan Romalı politikacıların başında, Iulius Caesar gelmekteydi. Caesar, Romalı politikacı ve komutanlar arasında, gladyatör oyunları ile uğraşmaktan en fazla zevk alan ve oyunlarla en fazla ilgilenen kişi olarak göze çarpmaktadır⁴¹. Caesar, halka inmenin en hızlı ve en pratik yolunun oyunlar olduğunu anlayan ve bu durumu kendi lehine kullanan Cumhuriyet Dönemi'nin ender politikacıları arasında sayılmaktadır. Daha politik kariyerinin başında sayılacak bir konumdayken, tek başına veya görevde bulunduğu arkadaşlarıyla birlikte halka gladyatör oyunları düzenlediği bilinmektedir⁴². Onun, sekiz yıl önce ölmüş olan kızının onuruna, M.ö. 65 yılında verdiği ve oldukça yüksek sayıda kılıç dövüşçüsünü satın alarak, halka çok özel bir gladyatör gösterisi düzenleme girişimi, ne Roma Senatosu'nun ne de onun politik rakiplerinin dikkatinden kaçmış ve bu tarihten itibaren dövüştürülecek

---

³⁹ Octavianus'a karşı giriştiği savaşı kazanacağına inanan Marcus Antonius, Kyzikos'ta muhtemel zaferini kutlamak için özel bir gladyatör ordusu oluşturmuştu. Yenilmesinin ardından da ona bağlılıklarını yitirmeyen dövüşçüler, efendilerinin ölümünden emin olana kadar teslim olmamışlardı. Savaşın Octavianus lehine sonuçlanması ve M. Antonius'un ölümünün ardından, bir daha arenalarda dövüştürülmeyeceklerinin ve Roma ordusuna katılacaklarının garantisini alan gladyatörler, Q. Didius'a teslim olmuşlardı. Bk. Cass. Dio 41, 7.

⁴⁰ Catilina olayının Cicero tarafından ortaya çıkarılmasının ardından, isyancılara bağlı bulunan Capua'daki gladyatörlere, isyan için kullanılmalarını engellemek maksadıyla, Senatus tarafından el konulmuştur. Sall. *Catil.* 30, 7.

⁴¹ Gladyatör oyunları ile meşgul olmak, Caesar'ın en fazla sevdiği uğraşlar arasında gelmekteydi. Askeri disipliniyle tanınan Caesar'ın, Roma'da iç savaşların başlamasından önce zamanının çoğunu, Capua'da açmış olduğu gladyatör okulunda geçirdiği, buradaki eğitimi izlediği ve zaman zaman bizzat katıldığı, kaynaklar tarafından bildirilmektedir.

⁴² Oyunların finanse edilmesinde bazen tek başına bazen de görevde bulunduğu arkadaşlarıyla yardımlaşan Caesar'ın, halkın teveccühünü kazanma ve ilgisini çekme konusunda oldukça başarılı olduğu ve halktan gelen bütün olumlu tepkileri sadece kendi hesabına topladığı, yakın arkadaşı Marcus Bibulus'un dilinden ironi tarzında dile getirilmiştir. Suet. *Caes.* 10, 1.

gladyatörlerin sayılarına resmi olarak bir sınırlama getirilmiştir⁴³. Caesar'ın, her fırsatta Roma halkına tiyatro, sirk oyunları, çok sayıda atletin katıldığı spor karşılaşmaları ve silahlı dans gibi gösterilerin yanında; çok sayıda vahşi hayvanın arenada kılıçtan geçirildiği ve sayısız gladyatörün hayatları uğruna dövüştükleri oyunları da düzenlediği bilinmektedir⁴⁴. Caesar, halka sadece gladyatör ve vahşi hayvanların kullanıldığı oyunlar düzenlemekle kalmamış, aynı zamanda bu tür oyunlar için gerekli olan mekânların yapılmasına da öncülük etmiştir⁴⁵. Caesar'ın gladyatörlere olan ilgisinin esas nedeni, onların askerî eğitime yapmış oldukları katkıyı daha o yıllarda anlamış olması ve bu yolla kendini, Roma'daki politik rakiplerine karşı daha güvende hissetmesinden kaynaklanmaktaydı. Roma Senatosu başta olmak kaydıyla, devrin önemli komutan ve politikacıları tarafından kuşku ve korkuyla izlenen Caesar'ın gladyatörlere olan yakınlığının, uzun yıllar Gallia'da Roma legionlarına başarıyla komuta ettiği hatırlanırsa, tamamen askerî eğitime verdiği önemden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Sonuç olarak Caesar, gladyatör oyunlarının askeri ve politik önemini kavrayan en önemli Cumhuriyet Dönemi devlet adamı olarak burada özellikle vurgulanmalıdır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, ölü gömme merasimi dolayısıyla yapılan gladyatör oyunlarına yüklenen dinsel anlamın giderek politik zemine kayması, arenanın işlevini de önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde daha çok zengin Romalı aileler, Konsüller, Praetörler, Diktatörler ve benzeri yüksek dereceli memurlar tarafından organize edilen gladyatör gösterileri, İmparatorluk Dönemi'nde Kayserlerin tekeline geçmiş ve halkla imparator arasındaki

---

⁴³ Caesar'ın yüzlerce çift olacağını önceden ilan ettiği gladyatör dövüşleri, Senatus'un acil kararıyla engellenmiş ve Roma'daki gösterilerde özel şahısların düzenleyecekleri oyunlarda kullanılacak gladyatörlerin sayılarına sınırlama getirilmiştir. Suet. *Caes.* 10, 2.

⁴⁴ Caesar tarafından finanse ve organize edilen oyunların programı göz kamaştırırcasına zengindi. Bu organizasyonlarda tatbiki deniz savaşının da icra edildiği bilinmektedir. Genellikle *forum*'da yapılan gladyatör oyunlarına, sıradan halkın yanında, Roma'nın aristokrat kökenli vatandaşlarının da katıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki, bir zamanlar senatör olan Avukat Quintus Calpenus ve Praetör bir ailenin çocuğu Furius Leptinus'un arenada gladyatör olarak dövüştüğü kaynaklar tarafından ifade edilmektedir. Aslında, Roma'da hakim adetlere göre böyle yüksek tabakadan gelen kişilerin gladyatör olarak arenada dövüştürülmesine pek de iyi gözle bakılmazdı. En azından, böyle bir işe kalkışmanın yakışsız olarak telakki edildiği bilinmektedir. Buna karşın atlı sınıftan kimselerin bu tür bir kısıtlamayla karşılaşmadığını bilmekteyiz. Bk. Suet. *Caes.* 39, 1.

⁴⁵ Kesin olmamakla birlikte Caesar'ın, M.ö. 46 yılında ahşap bir amfitiyatro yaptırdığı düşünülmektedir. Bk. Wiedemann 2001: 32.

iletişimi sağlayan en önemli politik aktivite olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorluk öncesi dönemde Senatus ve diğer icra kurumları arasında bölüşülen Roma'nın yönetimi, İmparatorluk Dönemi'nde, sadece imparator tarafından ve mutlak hâkim sıfatıyla yürütülmeye başlanmıştır. Bu durum, oyunların daha büyük bir hami tarafından ve daha şatafatlı bir tarzda düzenlenmesine sebep olmuştur.

M.ö. 1. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Roma'daki siyasî gelişmelere paralel olarak, gladyatörlerin hem politik hem de askerî önemlerinin arttığı gözlenmektedir. Romalılar daha erken dönemlerde, gladyatör oyunlarının askeri önemini fark etmişlerdi. Belki de, ancak bu şekilde mevcut Romalılık ve savaşçı ruhlarını muhafaza edeceklerine inanmaktaydılar. Devrin önemli yazar ve devlet adamlarından biri olan Cicero ve diğer birçok Romalının üzerine basa basa vurguladığı Romalılık erdeminin (virtus) ve savaşçı ruhunun, belki de ancak bu yolla korunabileceğine inanılmaktaydı. Bu dönem yazarlarının birçoğu, çıplak yapılan ve daha efemine bir yapı arz eden Yunan sporlarını değil; Romalı gençleri beden ve zihinsel olarak daha iyi savaşçı ve daha erdemli vatandaş haline getireceği düşünülen gladyatör oyunlarını tercih ettiği bilinmektedir. Çünkü onlar, Yunanlı sporcuların çıplak olarak yaptıkları ve yalnız sportif başarıya endeksli uğraş olarak gördükleri müsabakaları, Romalı gençleri efemine edeceği ve savaşa olan isteklerini azaltacağını savunarak, gençlerin negatif Yunan etkisinden korunmasının zorunlu olduğunu belirtmekteydiler.

Caesar'ın M.ö. 44 Mart'ında Senatus'ta Cumhuriyetçiler tarafından öldürülmesinin ardından, Roma uzun süren bir iç savaş dönemine girmiş ve bunun sonucunda hem rejim hem de halkın beklentilerinde önemli değişimler yaşanmıştır. Daha önce Senatus egemenliğindeki diğer yürütme organlarıyla yönetilen Roma, uzun süren iç savaşlar döneminin ardından, tedricî olarak Princeps'in istekleri doğrultusunda yönetilmeye başlayan bir İmparatorluk şeklini almıştır. Bu gerçek, halk tarafından çok sevilen gladyatör oyunlarının kaderi üzerinde de etkili olmuş ve bu döneme kadar aktif olarak gladyatör oyunları düzenleyen zengin ve soylu aktörlerin yerini, büyük oranda Princeps'in aldığı görülmektedir. Her alanda Princeps lehine görülen monopollaşma süreci, gladyatör oyunları düzenleme konusunda da yaşanmış ve oyunlar düzenleme ayrıcalığı giderek Princeps'in tekelindeki bir organizasyona dönüşmüştür. Bu noktadan sonra Roma halkını hoşnut kılma görevi tamamıyla olmasa bile, önemli ölçüde Princeps'in uhdesinde toplanmıştır⁴⁶.

Roma'da iç savaşlar döneminin sona erdirilmesinde başrol oynayan Octavianus/Augustus'un (M.ö. 27-M.s. 14) uzun süren idaresi döneminde, halkın hoşnut kılınması için gladyatör oyunları tertip etmenin

---

⁴⁶ Konuya ilişkin olarak bk. Wiedemann 2001: 18.

önemini anlamakta gecikmediği görülmektedir. Augustus'la birlikte sıradan halk gladyatör oyunlarını, kendileri için yaşamsal öneme sahip ekmek ihtiyacının yanında, en önemli gereksinim olarak görmeye başlamışlardır. Bu aşamadan sonra *panem et circences* (ekmek ve oyun)⁴⁷, Roma halkının olmazsa olmazını işaret eden bir ifade olarak ortaya çıkmış ve değişmeden Hıristiyanlığın toplum üzerindeki etkisinin arttığı geç antik dönemlere kadar devam etmiştir. İmparatorların gladyatör veya diğer benzer gösterileri sevip sevmemeleri sıradan halk için pek de önemli değildi. Bu nedenle İmparatorluk Dönemi'nde halk, oyunları imparatorlardan beklenen en temel hak olarak görmeye başlamıştır. Roma İmparatorluk Çağı'nın ilk temsilcisi olan Augustus, halkın bu talebinin yönetim politikası açısından ne denli önemli olduğunu anlamış ve idaresi döneminde halk için sayısız gladyatör oyunu, vahşi hayvan dövüşü ve atletik yarışmalar düzenleme konusunda hiçbir malî yükümlülüğünden kaçınmamıştır⁴⁸. Augustus'un, Roma halkı için düzenlediği oyunların sayısı, büyüklüğü ve görkemi, kendinden öncekilerle kıyaslanamayacak derecede büyük bir öneme sahiptir⁴⁹. Bu gerçek Augustus'un, kendi politikalarını ayrıntılı bir şekilde anlattığı *Monumentum Ancyranum* (Ankara Anıtı) adlı eserinden açıkça anlaşılmaktadır. Bu eserde Augustus, üç kez kendi adına, beş kez oğulları ve torunları adına gladyatör oyunu düzenlettirdiğini ve bu oyunlarda on bin kadar insanın arenada dövüştüğünü, büyük bir övünçle anlatmaktadır. Bu kadar çok sayıda gladyatörün kendisi ve yakınları onuruna düzenlenen oyunlarda dövüştürülmesi, Afrika'dan getirilen sayısız vahşi hayvanın arenalardaki gösterilerde boğazlanması ve tüm bu işler için harcanan büyük paralar göz önüne getirilince, Augustus'un oyunlar ve gösteriler düzenlemesinin arkasındaki esas nedenin, politik olduğu kolayca anlaşılabilir⁵⁰. Kendinden önceki dönemde senatörlerin ve atlı sınıfına mensup kişilerin gladyatör olarak arenaya çıkması, Senatus kararıyla yasaklanmış olmasına rağmen, Augustus'un buna bir keresinde

⁴⁷ Bu konuda yapılmış olan önemli iki araştırma için bk. P. Veyne, *Brot und Spiele*, München 1994; C. W. Weber, *Panem et Circenses. Massenunterhaltung als Politik im Antiken Rom*, Mainz 1999.

⁴⁸ Tiyatro gösterilerine, gladyatör oyunlarına, atletizm yarışmalarına, yabani hayvan dövüşlerine ve deniz savaşlarına (...) harcadığı tutar hesaplanamaz. Bk. *Aug. Mon. Anc.* Ek IV.

⁴⁹ Burada kastedilen oyun kavramından sadece gladyatör oyunları değil, aynı zamanda vahşi hayvan gösterileri, atletik yarışmalar, yapay deniz muharebeleri, tiyatro oyunları ve diğer başka oyun türleridir. Ayrıntılı bilgi için bk. *Suet. Aug.* 43, 1.

⁵⁰ Circus, forum ve amfitiyatro gibi Roma'nın önemli gösteri merkezlerinde sergilenen tüm bu oyunlarda yaklaşık 3500 vahşi hayvanın öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Bk. *Aug. Mon. Anc.* 22.

izin verdiği bilinmektedir⁵¹. Augustus'un, sayısız gladyatör gösterileri düzenlemiş olmasına rağmen, bunların sayılarının sınırlandırılmasına ve devlet kontrolünde gerçekleştirilmesine özen gösterdiği bilinmektedir⁵².

Augustus'un halefi Tiberius (M.s. 14-34) döneminde, gladyatör oyunlarının politik önemi bilinmesine rağmen, bu işler için yapılan harcamalara ve kullanılacak dövüşçülerin sayılarına önemli sınırlamalar getirildiği anlaşılmaktadır⁵³. Bu durum genel olarak İmparatorluk Çağı'ndaki politikalar gereği, öncelikle özel gladyatör dövüşçülerinin sayılarının sınırlandırılması ve bunların devlet tarafından kontrolünün sağlanması açısından başvurulan bir önlem olarak görülmelidir⁵⁴.

d. Gladyatörler ve Organizatörler

Yeterli parası olan her vatandaş, Roma'da ve imparatorluğun uzanmış olduğu geniş coğrafyadaki önemli kent merkezlerinde gladyatör oyunu düzenleyebilme şansına sahip görünmekteydi. Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına kadar zengin her Romalı vatandaşın, ölen aile bireylerinin anısını yaşatmak için düzenleyebildiği oyunlar, cumhuriyetin yavaş yavaş imparatorluğa dönüşmesinin ardından, başta Senatus'un, sonraları da büyük oranda imparatorların kontrolü altına girerek tamamıyla politize olmuştur. Bu nedenle, daha M.ö. 46 yılında yayınlanan yasayla (*lex Iulia*), gladyatör oyunu düzenleyecek kişilerin kamu görevine seçilebilecek nitelikler taşıması zorunluluğu getirilmişti⁵⁵.

Bununla birlikte, zaman geçtikçe oyun düzenleyecek kişilerin, standart üstü bir servete sahip olması, zorunlu bir hal almıştır. Bu durumu anlamak hiç de zor değildir, çünkü gladyatör oyunu düzenlemek için gerekli olan belirli sayıda dövüşçünün satın alınarak ya da kiralama

---

⁵¹ Birçok konuda olduğu gibi, gladyatör oyunları düzenleyecekler ve kimlerin bu oyunlarda dövüştürüleceğine ilişkin kararlar aldığı da bilinen Augustus, senatörlerin ve muhtemelen sonraki yıllarda atlı sınıftan kimselerin gladyatör olarak arenada dövüşmesini yasakladığı bilinmektedir. Fakat tüm bu yasaklamalara rağmen zaman zaman bazı Senatörlerin ve atlı sınıftan kimselerin arenalarda dövüştüğü kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Suet. *Aug.* 43, 3; Cass. Dio 48, 43, 3.

⁵² Augustus, Roma'da yapılacak olan gladyatör dövüşlerinin kontrolünü, Praetörlere bırakmıştı. Bunlardan ikisi, yılda 60 çifti aşmayacak sayıda ve Senatus'un kararıyla gladyatör dövüşleri tertip etme yetkilerine sahiptiler. Roma'da düzenlenen gladyatör oyunları için Praetörlere devlet kasasından belli bir bütçenin ayrıldığı bilinmektedir. Bk. Cass. Dio 54, 2, 4; Plut. *Brut.* 10, 3.

⁵³ Suet. *Tib.* 34.

⁵⁴ Schneider 1918: 764.

⁵⁵ Schneider 1918: 768.

yöntemiyle elde edilmesi⁵⁶; bunların bir dövüş okulunda ve hocalar gözetiminde belirli bir süre eğitilmesi; tüm bu organizasyonların eksiksiz yapılması için deneyimli personel ihtiyacı ve son olarak oyunlar sırasında veya sonrasında ayak takımına verilmesi gelenek haline gelmiş olan pahalı ziyafetler, oldukça yüksek maliyetleri olan işlerdi. O nedenle, bu tür organizasyonları yapacak kişilerin her şeyden önce, oldukça büyük servete sahip olması zorunlu bir hale gelmişti. Tüm bunlar göz önüne alındığında, gladyatör dövüşü düzenleme konusunda, neden imparatorların ilk sırada geldiği de kolayca anlaşılabilir. Cumhuriyet Dönemi'nde zengin *patrici* ailelerinin gladyatör dövüşü düzenleme konusunda kendi aralarında yaptıkları rekabet, yerini, sonraki yüzyıllarda sadece İmparatorun bizzat kendisi ve sayılı zenginler arasındaki rekabete bırakmıştır. Bu sonucun en önemli nedeni, oyunların giderek artan maliyetiydi. Bunun yanında Roma imparatorları, sonraki yıllarda oyunlarda dövüştürülecek gladyatörlerin kiralama bedellerini sabit hale getirerek, onların eğitmenleri ve sahipleri konumundaki kimselerden (*Lanistae*) belirli bir vergi ücreti almaya başlamışlardır⁵⁷. Augustus tarafından sıkı kontrol altına alınan gladyatör gösterilerinin, sadece Consul, Praetorluk gibi önemli görevlerde bulunan kimseler

---

⁵⁶ Gladyatör dövüşçüsü temin etmenin bir kaç yolu vardı. Bunlardan ilki, köle pazarlarından paraları ödenerek toplanan kişilerden oluşmaktaydı. Bunların, çoğu zaman hiç bir dövüş tecrübesi olmazdı. Bu nedenle, satın alındıktan sonra bir kılıç öğretmeni gözetiminde ve belirli bir süre tahta kılıçlarla eğitilir, eğitimlerinin sonunda ise arenalara dövüşmek üzere gönderilirdi. İkinci yöntem, gladyatör okullarında veya zamanla arenalarda dövüşerek yetişmiş kişilerin belirli paralar karşılığında satın alınması veya kiralanmasıydı. Kiralanan gladyatörlerden en az yarıya yakın bir kısmının öldüğü gerçeği düşünüldüğünde, fiyatların da buna mukabil olarak yükseldiği düşünülmelidir. Yetişmiş dövüşçülerin, satın alma yöntemiyle elde edilmesi formülü, en pahalı yollardan biri sayılmaktaydı. Çünkü başında doktoru, öğretmeni veya gözetmeni olduğu halde uzun bir eğitimden geçirilerek yetiştirilen bir dövüşçünün, sahibine maliyeti oldukça yüksekti. Bu yöntemin çoğu zaman İmparatorlar tarafından benimsendiği ve seçildiği de anlaşılmaktadır. İmparatorların, bu işler için özel bir görevliyi tahsis ettiği, söz konusu memurun İmparator adına açık artırmayla pazarlarda satılan dövüşçüleri mümkün olduğunca makul fiyatlar ölçüsünde topladığı da kaynaklar yoluyla aktarılmaktadır.

⁵⁷ L. Commodus ve Marcus Aurelius'un ülkeyi birlikte yönettikleri dönemde (177-180) gladyatör oyunu düzenleyecek olan kimselerin yükümlülüklerinde belirli bir azaltmaya gidilmiştir. Buna bağlı olarak gladyatör yetiştiren ve onları gösterilerde kiraya veren kimselerin, daha önce *fiscus*'a ödedikleri vergilerin bundan böyle kaldırıldığı bilinmektedir. Mevcut vergi reformuyla amaçlanan, daha ucuz maliyete dövüşçü tedarik edilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Schneider 1918: 769-770.

tarafından, yılda sadece iki kez ve 60 çiftle sınırlı olmak kaydıyla düzenlenebileceği belirtilmişti⁵⁸.

Erken dönemde arenalarda boy gösteren gladyatörlerin çoğunluğunun kanun kaçağı, savaşlarda alınmış tutsak veya kölelerden oluştuğu kaynaklar tarafından da açık bir şekilde ifade edilmiştir⁵⁹. Bunun yanında sıradan özgür Roma vatandaşları, soylu aile mensuplarının ve hatta kadınların bile gladyatör olarak arenalarda boy göstermiş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle soylu aile ve Senatus mensubu Romalıların arenalara dövüşçü olarak çıkmaları, alınan sıkı tedbirlerle engellenmiş olsa da⁶⁰, arenalarda zaman zaman bu tür kişilere rastlamak mümkün olmaktadır⁶¹. Romalı soylu gençlerin neden böyle ölüm riski oldukça yüksek bir mesleğe ilgi duyduklarını ve doğuştan getirmiş oldukları ayrıcalıklı konumlarını bırakarak tıpkı aşağı tabakadan azılı bir suçlu veya köle konumunu tercih ettiklerini anlamak pek te kolay görünmemektedir⁶². Yaşlı Seneca kendi zamanında, askerlik mesleğine uygun olmalarına rağmen orduda savaşmak yerine, kendini gladyatör okuluna yazdırarak dövüş eğitimi alan Romalı gençlerden söz etmektedir⁶³. Ona göre, bu gençlerin asıl amacının, 20 veya 25 yıl orduda çalışarak ve her an ölümle burun buruna olmak yerine; bir kaç yılla sınırlı arena riskini göze almayı yeğlemeleriydi. Burada anlatılanlar doğru olsa bile, tek nedenin bu olduğunu savunmak doğru değildir. Çünkü konsüllük

---

⁵⁸ Cass. Dio 54, 2, 4.

⁵⁹ Arenalarda gladyatör olarak dövüştürülen kişilerin azılı katiller, savaş tutsakları ve kölelerin yanında özgür kişiler arasında da seçildiği bilinmektedir. Özellikle kendi isteğiyle gladyatör olarak arenada dövüşmek isteyen özgür kişilerin, öncelikle resmi bir sözleşmeye imza attıkları ve bunun ardından yapılan bir yeminle sözleşme tarihinin sonuna kadar normal bir köle statüsünde *ludus gladiatorius*'ta yaşamaya mecbur kıldıkları bilinmektedir. Bk. Sen. *epist.* 37, 1f.; Petron. 117.

⁶⁰ Özellikle Senatus'un yasak kararından önce İmparator Augustus'un atlı sınıfından bazı kimselerin gladyatör olarak arenaya çıkmasına izin verdiği bilinmektedir. Suet. *Aug.* 43, 3.

⁶¹ Cassius Dio, İmparator Caligula'nın idaresi döneminde atlı sınıfından 26 kişinin Senatus kararıyla gladyatör dövüşü yapmakla cezalandırıldığını, bunlardan bazılarının dövüş için gladyatör okullarında sıkı eğitim yaptığını; bazılarının ise, umursamayarak servetlerini tüketme yolunu seçtiklerini ifade etmektedir. Bu durum bize, arenada da olsa bazı kişilerin hayatta kalmak için mücadele ettiklerini, bazı kimselerin de kendini, muhtemelen dövüş konusunda fiziksel ve ruhsal açıdan yetersiz görüp, ömrünün son günlerini safahatla geçirme gayreti içerisine girdiğini göstermektedir. Bk. Cass. Dio 59, 10, 2.

⁶² Bu konuya ilişkin olarak bk. Wiedemann 2001: 114-115.

⁶³ Sen. *contr.* X 4, 18.

yapmış kişilerden imparatorlara⁶⁴ kadar her kademedeki önemli kişilerin, bu oyunlara askerlik kaygısı olmaksızın ilgi duymaları, problemin nedenini daha da karmaşık bir hale getirmektedir.

e. Dövüş Yapılan Mekânlar

Gladyatör dövüşlerinin gerçekleştirilmesinde en temel problem, alt yapı sıkıntısının çözülmesiydi. Erken dönemlerde Roma'daki bir kaç büyük meydana sergilenen gösteriler, halkın yoğun ilgisi neticesinde, daha büyük gösteri mekânlarına ihtiyaç duyulması sonucunu doğurmuştur. Ayrıca, Roma'da ilk gladyatör dövüşlerinin yapıldığı meydanların, esas olarak bu işler için tasarlanmadığını burada belirtmek lazımdır. Özellikle Mars meydanında ve Forum'da yapılan ilk gladyatör dövüşleri için, oyunların bitimiyle birlikte ortadan kaldırılmak kaydıyla, çeşitli ahşap tribünlerin kurulmuş olduğunu öğrenmekteyiz⁶⁵. Zaman içinde önemli ve sürekli bir halk eğlencesi haline gelen gladyatör gösterileri için, özellikle Roma başta olmak üzere, imparatorluğun sınırlarının eriştiği Doğunun merkezi konumundaki metropollerde, devasa ve muazzam gösteri merkezlerinin inşa edildiğini gözlemlemekteyiz.

Başlangıçta sadece Roma ve civar kentlerdeki oyunlarda boy gösteren gladyatörler, Roma'da iç savaşlar döneminin bitmesinin ardından, özellikle Anadolu'nun büyük kentlerinde de görülmeye başlamıştır. O zamana kadar sadece sportif festivallere alışık olan Anadolu'nun ünlü kentleri, mevcut alt yapılarını, yeni tanışmış oldukları ve halk tarafından gittikçe artan bir ilgiyle izlenen gladyatör oyunları dolayısıyla, yeniden düzenleme yoluna gitmişlerdir. O yıllarda sadece tiyatral gösterilerin sergilenmiş olduğu amfi tiyatroları, yeni tanıştıkları gladyatör oyunları ve vahşi hayvan gösterileri için yeniden şekillendirmişlerdir. Bugün için

---

⁶⁴ Commodus, arenaya gladyatör olarak çıkan ilk İmparator olma ünvanını kazanmıştır. Fakat burada İmparatorun gerçek gladyatör silahlarıyla değil, sembolik bir tahta kılıçla (rudis) ve sadece gösteri amaçlı olarak arenaya çıkmış olduğu bilinmektedir. Commodus'un arenaya çıktığı anda halkın amfitiyatroyu terk etmek zorunda olduğu ve bu seremoninin asıl amacının, amfitiyatronun zafer şöhretinin İmparatora kazandırılması olmuş olduğu kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bk. Cass. Dio 72, 17, 2; 72, 20, 2; 72, 23, 3.

⁶⁵ Ahşap tribün inşası, erken dönemlerde Roma'da oldukça sık bir şekilde uygulanmış, fakat bu tür yapıların oldukça masraflı, kısa ömürlü ve yeterince güvenli olmaması nedeniyle, İmparatorluk döneminde hem Roma'da hem de bağlı eyaletlerde devasa ve kalıcı taş amfitiyatroların inşa edilmeye başlandığını görmekteyiz. Özellikle Doğu eyaletlerinde sevilen bir organizasyon haline gelen gladyatör dövüşleri için, var olan amfitiyatroların orkestra kısmına ilaveler yapılarak gladyatör ve vahşi hayvan dövüşlerine uygun bir hale getirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Wiedemann 2001: 30-35.

birçoğunun halen ayakta ve sağlam bir şekilde duran sahnelerinde, vahşi hayvan (venationes)⁶⁶ ve gladyatörlerin dövüştürüldüğü kaynaklar yoluyla ifade edilmektedir. Özellikle seyirci konforu ve güvenliğinin ön planda tutulduğu yeni mimarî unsurlara, Anadolu'nun hemen her büyük kentinde rastlamak mümkündür.

Çoğu büyük kentte var olan amfi tiyatroların, yeniden düzenlenerek multi-fonksiyonel amaçlar doğrultusunda kullanıldığı bilinmektedir. Bu tür yapılara verilecek en büyük örnek, Roma kentinde inşa edilmiş *collesium*'dur. Bu oyun merkezinin en önemli özelliği çok amaçlı kullanılıyor olmasıydı. Çok amaçlı bir gösteri merkezi olarak tasarlanan *collesium*'da gladyatör oyunlarının yanında, her türden vahşi hayvanın silahsız suçlulara veya gladyatörlere karşı dövüştürüldüğü ve binlerce insanın rol aldığı temsili deniz savaşlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Oldukça karmaşık ve çok amaçlı bir mimari unsur olan *collesium*, İmparatorluk Dönemi'nde Roma'daki her türlü oyunun sergilendiği çok katlı bir şov merkezine dönüşmüştür. Burada, her türlü vahşi hayvanın, azılı suçluların ve dövüşçülerin arenaya çıkmadan önce tutuldukları çok sayıda güvenli bölmeler mevcuttu. Seyirciler için de, lüksten kaçınılmadığı anlaşılmaktadır. İmparator ve diğer önemli konuklar için tasarlanan lüks locaların yanında, sıradan seyirci için oluşturulan oturma yerleri, olağan bir mimari unsur olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁷. Seyircilerin de soyluluk derecelerine göre tribünlere oturduğunu bilmekteyiz. Ön sıralara İmparator ve yüksek memurların oturduğu, onların ardından atlı sınıfına mensup kişilerin, Vesta rahibelerinin ve sıradan ayak takımından insanların oturduğu anlaşılmaktadır. Tribünlerde en kötü yerlerin Romalı kadınlara ayrıldığı söylentisi birçok kaynak tarafından da doğrulanmıştır.

f. Dövüş Hazırlıkları ve Arenaya Giriş

Okulda geçen uzun bir hazırlık döneminin ardından, silah kullanma konusunda becerilerini geliştirerek dövüğe hazır hale gelen gladyatörlerin, arenaya girişlerinden önce bir takım formel seremonileri gerçekleştirmek zorunda oldukları anlaşılmaktadır. Oyunların düzenleneceği yerin ve tarihinin belirlenmesinin ardından, tıpkı günümüzde olduğu gibi, oyunu düzenleyen kişi ve oyunlarda dövüşecek gladyatörlerin adları ve branşlarının belirtildiği bir reklâm afişi hazırlığına gidilirdi. Dövüşlerin reklâmı, bu işler için eğitilmiş yazıcılar

---

⁶⁶ Vahşi hayvanlara karşı gladyatörlerin arenalarda dövüştürüldüğü bir oyun olan *venationes*, genellikle öğleden önceye konmakta (bk. Res. 6), öğlen arası idamlık suçluların infazı (bk. Res. 7, 8) ve tüm öğleden sonra ise gladyatör dövüşleri yapılmaktaydı. bk. Weiler 1981: 253-261; André 1994: 153-154.

⁶⁷ Oyun merkezlerinin mimari yapısı ve konforuna ilişkin ayrıntı için bk. Scobie 1988: 191-243.

tarafından icra edilmekteydi. Bu kişiler oyunun yapılacağı kentin önemli cadde ve meydanlarının duvarlarına veya özel reklâm taşlarına, renkli boyalarla editörün adını ve dövülecek gladyatörlerin kimler olduğunu belirten yazıyı yazarlardı⁶⁸. Dövüslere olan ilgiyi artırmak ve canlı tutmak için, son güne kadar reklâm panolarıyla halka duyurulan oyunlar, yeni dövüşçülerin eklendiğini bildiren küçük el ilanlarıyla daha da heyecanlı bir hale getirilmekteydi. Ayrıca dövüşler, düzenleyicilerin görevlendirdiği bir tellal tarafından halka duyurulmaktaydı.

Oyunların başlamasından bir gün evvel editörler, sahibi oldukları dövüşçülere *cellât yemeği* (cena libera)⁶⁹ olarak adlandırılan ve sofrada kuş sütünün bile eksik olmadığı açık büfe ziyafet sunmaktaydılar⁷⁰. Bu yemeğin amacı, günümüz sporcularında da sık uygulandığı üzere, gladyatörlerin dövüş günü en yüksek kaloriye erişmelerini sağlamaktı⁷¹. Gelenek haline geldiği anlaşılan son akşam yemeğinin, dövüşçüler ve onların yakınları açısından duygusal anların yaşanmasına sahne olduğu, kaynaklar tarafından aktarılmaktadır. Hiçbir şeyin esirgenmediği zengin sofraya, gladyatörlerin yakınlarının ve halktan kişilerin de katılabildiği anlaşılmaktadır. Bu veda yemeğiyle yaşamının son saatlerini geçirdiğinin farkında olan dövüşçülerin, kafalarından geçen duyguların tanımı imkânsız görünmektedir. Kimileri yakınları, köleleri ve arkadaşlarıyla son kez vedalaşırken, kimilerinin kendisine sunulan muhteşem ziyafetin tadını çıkardığı; kimilerinin de yaklaşan ölümün korkusuyla derin düşünceler içerisinde hüzünlenip kendini içkiye vurduğu sofrada, başka birinin artık sonunun geldiğini anlayıp boğazının düğümlendiğini ve hüngür hüngür ağladığını kaynaklar yoluyla öğrenmekteyiz⁷².

Ertesi gün güneşin doğmasıyla birlikte, değerli taşlarla süslü elbiseler içerisinde zincire bağlı ve silahsız olarak, resmi tören geçidi havasında arenaya götürülen gladyatörler, arenaya girişlerinin ardından, imparatorun locası önünde durarak, Latince ‘çok yaşa imparator, ölümle kutsanmış olan bizler seni selamlarız!’ (*Ave, Imperator, morituri te salutant!*) narasını atarlardı⁷³. Tüm seyircinin önünde ve kura yöntemiyle yapılan esleştirmeden sonra, ‘savaş trompetiyle’ (tuba) verilen son

⁶⁸ Bu tip reklâm panolarından birçoğu, arkeologlar tarafından Pompeji’de ele geçirilmiştir. Bk. Grant 1970: 54.

⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı olarak bk. Carcopino 1959: 272.

⁷⁰ Prop. 4, 8, 25; Iuv. sat.11, 20; Tac. hist. 2, 88; Plin. nat. hist.18, 72.

⁷¹ Wiedemann 2001: 123.

⁷² Bu konuda yapılmış heyecanlı tasvir için bk. Carcopino 1959: 272.

⁷³ Gladyatörlerin selamına karşılık olarak *siz de sağ olun!* Diye karşılık veren imparator, bu cevapla onları kutsadığını da gösterirdi. Bu seremoninin detayına ilişkin olarak bk. Suet. Claud. 21, 6; bu konuyla ilgili modern kaynaklar için bk. Weiler 1981: 257; Auguet 1994: 43; Christ 1984: 117.

işaretle dövüşlerin başladığı bilinmektedir⁷⁴. Oyunların bazı kentlerde çoğunlukla yazın yapıldığı anlaşılmaktadır⁷⁵. Her gladyatör tipinin kendi rakibinin olduğu ve bunların teke tek olduğu gibi, editörün isteğine göre, gruplar halinde de arenaya sürüldüğü anlaşılmaktadır⁷⁶.

Gladyatörler her zaman rakipleriyle aynı silahlara sahip olma zorunluluğuna tâbi değillerdi. Bir gladyatörün arenalarda ne kadar boy göstereceği, tamamen onun dövüş becerisine ve silah kullanma yeteneğine bağlıydı. Arenaya çıkan gladyatörlerin, normal şartlar altında yaşama şanslarının yüzde elli olduğu varsayılmaktaydı. Yenilen bir gladyatörün tribündeki seyirciler tarafından nasıl algılandığı sorusu, tamamen yenilenin dövüş anında gösterdiği performansa ve cesaretine bağlı olarak cevaplandırılmalıdır. Sıradan bir gladyatör gösterisinde, dövüşçülerden birinin diğerine olan üstünlüğünün açıkça görülmesinin ve üstün olanın rakibini tamamen savunmasız hale getirmesi durumunda veya yenilen dövüşçünün işaret parmağını havaya kaldırarak af dilemesi (*missio*)⁷⁷ halinde, çoğu zaman seyircilerin kararına başvurulması adettendi⁷⁸. Seyircilerden gelen işaretlerin ardından, yenilen gladyatörün hayatta kalıp kalmamasına, oyunu düzenleyen editör karar vermektedir⁷⁹.

⁷⁴ Dövüşlerin başladığını işaret eden trompetlerin yanında, dövüş süresince flütçülerin gladyatörlere eşlik ettiği sanılmaktadır. Bu görüşün doğruluğu, ele geçen birçok kabartma yoluyla da güçlenmiştir. Hatta bazı yazarlar, dövüşler boyunca sanatçıların şarkılar söylediğini öne sürmektedir (Grant 1970: 57); özellikle gladyatörleri dövüşürken tasvir eden duvar resimleri ve mozaikler yoluyla *tuba* ve flüt dışında su orgu ve boynuz (*cornu*) gibi müzik enstrümanları kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bk. Wiedemann 2001: 26-27; Christ 1984: 117.

⁷⁵ Galenos, oyunların Pergamon'da yazın yapıldığını bildirmektedir. Fakat bu durumun genele teşmil edilemeyeceği sanılmaktadır. Bk. Schneider 1918: 769

⁷⁶ Suet. *Cal.* 30, 3.

⁷⁷ Latince bir sözcük olan *missio*, Türkçe'de affetmek veya bağışlamak anlamına gelmektedir. Buradaki anlamı, yenilen dövüşçünün kalkanını ve silahını bir yana bırakıp, sol elini havaya kaldırarak işaret parmağıyla rakibinden ve seyircilerden hayatının bağışlanmasını talep etmesidir. Bk. Sen. *epist.* 37, 2. Bu konuyu işleyen resim ve mozaik sahneleri için bk. Res. 2, 3.

⁷⁸ Arenada yenilen bir gladyatöre seyircinin, erkek olarak değil de; zayıflık nişanesi olarak görülen *efemine* bir anlam yüklediği tahmin edilmektedir. Özellikle, M. ö 5. yüzyıldan kalma bir rölyef, galip bir dövüşçüyü normal bir gladyatör görüntüsüyle tasvir ederken, yenilerek kalkanını indirmiş olan rakibini, özellikle kalça duruşlarıyla tıpkı bir kadın gibi tasvir etmesi, tarihçiler açısından oldukça enteresan anlamlar taşımaktadır. Bu rölyef ve ayrıntılı açıklama için bk. Wiedemann 2001: 105-105, Res. 15.

⁷⁹ Yenilen gladyatörün hayatta kalıp kalmaması Cumhuriyet Dönemi'nin sonuna kadar oyun düzenleyicilerin (editores) kararına bağlıyken (Cic. *Tusc.* 2, 41), İmparatorluk Çağı'nın başlarından itibaren bu duruma seyircilerin karar

Seyircilerin, iyi dövüşmesine rağmen yenilmekten kurtulamayan aktif gladyatörleri, verdikleri işaretlerle çoğu kez yeniden hayata döndürdükleri bilinmektedir. Rakibinin kılıç darbeleri sonucunda ciddi yaralar alan bir dövüşçünün oyun kurallarına göre *missio* talep etmesi olağan bir durumdu. Romalı seyircilerin hayata bağlı bir görüntü veren ve mertçe dövüşmeyen gladyatörlerden hoşlanmadığını kaynaklar yoluyla anlamaktayız. Bunun yanında ölüm yada hayatta kalma kuralıyla oynanan ve *affin talep edilemediği* (sine *missio*) dövüşlerin de yapıldığı kaynaklardan anlaşılmakta, fakat bu tür dövüşlerin Augustus tarafından yasaklandığı bilinmektedir⁸⁰. Yaptığı ölümcül dövüşün ardından galip gelen gladyatörler, palmiye çelenkleriyle ve değişen oranlardaki paralarla ödüllendirilmekteydiler. Az da olsa antik kaynaklar yoluyla birbirine denk olan ve bu nedenle arenada yenişemeyen gladyatörlere rastlamak mümkündü. Bu durumda her iki dövüşçünün birlikte salıverildiği anlaşılmaktadır⁸¹. Kaçınılmaz sonla karşılaşan ve aldığı kılıç darbeleriyle kanlar içinde kalan dövüşçülerin cansız bedenleri, görevli köleler tarafından hızla arenadan uzaklaştırılmaktaydı. Son olarak boğazlanan dövüşçülerin arenaya akmış olan kanları, dökülen yeni kumlarla örtülerek, meydan bir sonraki gösteriye hazır hale getirilirdi⁸².

g. Gladyatörlerin Eğitim, Sağlık ve Yaşam Standartları

Gladyatörlerin askerî eğitime yaptıkları katkılardan dolayı, birçok Romalı tarafından önemsendiklerini kaynaklar yoluyla anlamaktayız. Gördükleri sıkı silah ve dövüş eğitimi, gladyatörleri sıradan legion askerlerinden ayıran en temel özellikti. Gladyatör olarak eğitime alınan dövüşçüler, özgür veya köle olduklarına bakılmaksızın, yemin ettirilmekteydiler⁸³. Özgür vatandaşlar kontrat süresince, ağır suçlu ve köleler belli sayıda dövüşü başarıyla tamamlayana kadar bu yemine sıkı sıkıya bağlı kalmak zorundaydılar.

Erken dönemlerin istisna gladyatörleri bir yana bırakılacak olursa, Cumhuriyet Dönemi dövüşçüleri ‘gladyatör okulunda’ (*ludus gladiatorius*) başlarında iyi bir uzman ‘antrenör’ (*lanistae*) ve onun

---

vermeye başladıkları ve bunun giderek bir gelenek haline dönüştüğü görülmektedir. Mart. *liber spec.* 29; Horat. *epist.* 1, 1, 6; Iuven. 3, 36.

⁸⁰ Suet. *Aug.* 45, 3; *Ner.* 4.

⁸¹ Sen. *epist.* 92, 26; Martialis’in anlatmış olduğu Priscus ve Varus adındaki birbirine denk dövüşçülerin hikâyesi, durumu açık bir şekilde göstermektedir. Mart. *liber spec.* 29.

⁸² Bk. Res. 4.

⁸³ . Gladyatörler, kontrat süreleri doluncaya kadar, ‘ateşle yakılmaya, zincire vurulmaya, kırbaçlanmaya ve kılıçla boğazlanmaya’ (*uri, vinciri, verberari, ferroque necari*) hazır olduklarını yeminle ifade etmek zorundaydılar. Bk. Petron. 117; Sen. *ep.* 37f.

emrinde çalışan bir 'kılıç öğretmeni' (doctor), yiyeceklerini ve sağlık durumlarını sürekli olarak kontrol eden bir hekim ve yeterli sayıda koruma muhafızları, silahçılar v.b kişiler gözetiminde uzun ve sıkı bir taktik ve pratik eğitimden geçirilmekteydiler. Eğitimi tamamlanmış olarak arenalarda dövülecek duruma gelen gladyatörlerin, sahibine oldukça yüklü paralara mal olduğu anlaşılmaktadır. Dövüş hazır hale gelmiş olan gladyatörlerin, dövüş programları ve arenadaki kontrolleri ise, *editor* adıyla bilinen profesyonel organizatörler tarafından yapılmaktaydı⁸⁴. Hellen nüfusunun çoğunlukta olduğu İmparatorluğun Doğu kesimindeki şehirlerde Gladyatör oyunlarını düzenleme işinin eyalet meclisleri tarafından seçilen *archieus*'lere bırakıldığı anlaşılmaktadır⁸⁵. Söz konusu görevlilerin, seçildikleri makam gereği, halka gladyatör oyunları düzenleme işini de üzerlerine aldıkları sanılmaktadır⁸⁶.

Gladyatör dövüşçülerinin yetişmesinde en önemli faktör, şüphesiz her dövüş branşına⁸⁷ ve kullanılan silaha uygun öğretmenlerin temin edilmesiydi. Latince *doctor* olarak adlandırılan öğretmenler⁸⁸, uzman

⁸⁴ Latince'de *editor* veya *editor spectaculorum* oyunları organize eden kişi anlamına gelmektedir. Oyun akışından sorumlu en yüksek yetkili olarak bilinen editör, arenada kendisi için ayrılmış özel locasından oyunların açılış işaretini vermekteydi. Bunun yanında istediği kadar kişiye oyunları seyretmeleri için yer verme yetkisine de sahipti. Editör, özellikle oyunları düzenlediği kentte çok büyük bir şöhrete ulaşırdı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Grant 1970: 40; Weiler 1981: 242; Auguet 1994: 41; Wiedemann 1995: 158; Wiedemann 2001: 15, 28.

⁸⁵ M.s. 2. yüzyılın en önemli gladyatör doktorlarından biri sayılan Pergamonlu Galenos, doğduğu şehir olan Pergamon'da beş dönem üst üste seçimle yönetime gelen *Archieus*'lerin gözetiminde gladyatör doktoru olarak çalıştığını ifade etmiştir. Bk. Gal. *de med.* 3, XVIII 2, 599f.; Başrahip statüsündeki *Archieus*'lerin görevlerinin sadece gladyatör dövüşlerinin yönetimi olmadığını, bunun yanında başka görevlerinin de olduğu bilinmektedir. Muhtemelen her kentin seçilmiş rahiplerinin bu tür sorumlulukları üstlendikleri düşünülebilir. Schneider 1918: 769.

⁸⁶ Bu tür yüksek prestijli makamlara gelen ve çoğu kez kendi doğduğu kentte bu türden sorumluluklar üstlenen kişilerden birçok yazıtta *curator muneris*, *munerarius* veya *munificus* (oyun başkanı), olarak bahsedilmiştir.

⁸⁷ Antik kaynaklar ve oldukça yaygın yazıtlardan elde edilen bilgiler ışığında bu uzmanların kendi branşlarına göre *doctor secutorum*, *doctor Thraecum*, *doctor myrmillonum*, *doctor oplomachorum*, *doctor velitum* veya *doctor Samnitium* şeklinde adlandırıldıkları görülmektedir. Neumann 1979b: 111; Weiler 1981: 256.

⁸⁸ Doctor olarak bilinen kılıç uzmanlarının *ludus gladiatorum*'da ve *lanista*'nın emri altında çalışan kişiler olduğu bilinmektedir. Bu tür görevliler, genellikle emekli olmuş gladyatörler arasından seçilmekteydi. Bk. Quint. *decl.* 302.

oldukları silahların kullanılması konusunda gladyatör okullarındaki dövüşçü adaylarına düzenli dersler vermekteydiler⁸⁹. Gladyatör olarak profesyonel öğretmenlerden ders alan dövüşçüler, sadece belli bir branşta eğitim almak zorunda değillerdi, bu nedenle birden fazla dövüş branşında uzmanlaşan gladyatörlere de rastlamak mümkündür⁹⁰. Gladyatör okullarında kılıç dersi veren öğretmenlerin silah kullanma konusundaki ustalıklarının, Roma'nın da gözünden kaçmadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, C. Aurelius Scaurus'un gladyatör okulundan bir kılıç hocasının acemi Roma legionlarını eğitmek üzere görevlendirildiği bilinmektedir⁹¹.

Romanın ilk gladyatör okullarının Capua ve Praeneste, Pompeji ve Ravenna gibi bilinen kentlerde açıldığı bilinmektedir. Söz konusu kentlerdeki önceliğin esas nedeni, iklim şartlarının uygun olmasıydı⁹². Gladyatör okulundaki düzenin ve disiplinin oldukça sert tedbirlerle korunduğu bilinmektedir⁹³. Kendi aralarında tehlike yaratmayacak bir biçimde eşleştirilerek ayrı bir sınıf şeklinde yaşamaya zorlanan gladyatörler, burada oldukça kötü sayılabilecek hücrelerde ve koşullarda yaşamaya mecbur tutulmuş ve kesinlikle kendi aralarında ilişki kurmaları yasaklanmıştı. Hali hazırda geçerli olan tedbirlerin, özellikle Spartacus'un yol açmış olduğu ayaklanmanın ardından daha da sertleştiği anlaşılmaktadır. Gladyatörlerin yaşadıkları hücreler çok sıkı bir şekilde ve silahlı muhafızlar tarafından kontrol edilmesine rağmen⁹⁴, uzun süren eğitimleri boyunca ellerine gerçek silahlar verilmesi kesinlikle yasaktı. Dövüşçüler ancak arenaya çıktıkları zaman gerçek silahlarla temas edebilme imkânına sahip olabilmekteydi⁹⁵. Böyle bir kural, muhtemel bir isyanın önünü almak için uygulanmaktaydı. Pompeji kazılarında ortaya çıkartılan bir gladyatör okulundaki teknik düzenekler, bazı gladyatörlerin ayaklarından zincirlerle bağlanarak hücrelerine kapatıldığını ortaya koymaktadır. Muhtemelen huysuz dövüşçülerin maruz kaldığı

⁸⁹ Cass. Dio LXVI 15, 2.

⁹⁰ Martial. 5, 24.

⁹¹ Val. Max. 2, 3, 2.

⁹² Schneider 1918: 775.

⁹³ Schneider 1918: 775.

⁹⁴ Quint. *decl.* 9, 21.

⁹⁵ Gladyatörler uzun süren eğitimleri boyunca sadece *tahta kılıç* (rudis) taşıyabiliyorlardı. Sürekli olarak tahta kılıç taşıma ayrıcalığına sadece 25-40 arası dövüşü başarıyla tamamlamış olan gladyatörler sahip olabiliyorlardı. Bu ayrıcalık onların başarısının nişanesi olarak görülmekteydi. Bu tip başarılı dövüşçülerin, özellikle yeni dövüşçüler yetiştirmek amacıyla, gladyatör okullarında istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Arenadaki dövüşler öncesi dağıtılan silahlar, dövüş bittikten sonra özel silah görevlileri tarafından yeniden toplanmaktaydı. Bk. Appian. *bell. civ.* 1, 116

ayaklarından zincirlenme yöntemi, onların oturup kalkmasını engelleyici bir durum teşkil etmemekte ve tüm dövüşçülerin bu tür muameleye tâbi tutulmadığı da sanılmaktadır.

Dövüşçülerin ortalama yaşam sürelerine ilişkin olarak bir öngöründe bulunmak her zaman doğruyu anlamamıza yardımcı olmayabilir⁹⁶. *Editores* olarak bilinen oyun düzenleyicileri için, iyi yetişmiş bir dövüşçü grubunu uzun bir süre hayatta tutmayı başararak, daha çok paralar kazanabilmek, şüphesiz en fazla arzu edilen şeydi. Son yıllarda sayıları artan zengin epigrafik kaynaklar, gladyatörlerin hayatta kalma sürelerine ilişkin ilginç bilgiler vermektedir. Onur yazıtlarının, daha çok başarılı veya olağanüstü dövüşçüler için dikilmiş olması gerekliliğinden hareketle, yaşam sürelerinin çok uzun olmadığını burada ifade etmek gerekmektedir. Öte yandan aynı kaynaklar, oldukça fazla sayılabilecek sayıda dövüşü (13 ile 37 arası galibiyet) arkasında bırakmış gladyatörler yanında⁹⁷; çok fazla galibiyet elde edemeden hayatına arenada veda eden kısa ömürlü gladyatörlerden de bahsetmektedirler⁹⁸. Kaynaklar, henüz 20 yaşında ve çok fazla başarı elde edemeden arenada hayata veda eden tecrübesiz dövüşçülere karşın, 30-35 dövüşü arkasında bırakarak, 45 yaşına ulaşmayı başaran inanılmaz dövüşçülerden de söz etmektedir⁹⁹. Kariyerine başladığı andan itibaren üç yıl hayatta kalmayı başaran bir gladyatör dövüşçüsünün, onur işareti sayılan *tahta kılıç* (rudis) taşımakla şereflendirildiği bilinmektedir. Gladyatörlerin arenalarda ne kadar süre kalacakları ve kaç dövüşün ardından özgürlüklerine kavuşabildikleri konusunda kesin bir bilgiye sahip değiliz¹⁰⁰.

Arenalarda ilk kez gerçek silahlarla dövüşen gladyatörlerin, oyunlar sırasında çoğu zaman, aldıkları kılıç veya başka metal silahlarla yaralandıklarını ve bunların çoğu kez enfeksiyonlar sonucunda öldüklerini, bu tehlikeyi önlemek için kaliteli doktorların görevlendirildiğini biliyoruz. Bunlardan en önemlisi M.s. 2. yüzyılda yaşamış olan Pergamonlu Galenos'tur. Galenos, her an ölümle burun buruna olan gladyatörlerin öldürücü yaralarının tedavisi konusunda Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde önemli bir üne sahipti. Antik Çağın bu ünlü hekimi, sonraki yıllarda özellikle tecrübelerini konu alan çeşitli

---

⁹⁶ Bu konuda ayrıntılı olarak bk. Wiedemann 2001: 126-127.

⁹⁷ ILS 5093, 5094, 5096, 5101, 5111, 5117.

⁹⁸ Wiedemann 2001: 127.

⁹⁹ Wiedemann 2001: 127.

¹⁰⁰ Ele geçirilen bir yazıt yoluyla, bu durumun oldukça değişken olduğu anlaşılmaktadır. Traian Oyunları münasebetiyle düzenlenen şenliklerde, bir dövüşçünün takip eden günlerde ve 9 kez arenaya çıktığı, bu dövüşlerin hepsini de galibiyetle tamamlayarak özgürlüğüne kavuştuğu ifade edilmektedir. Bk. ILS 5088.

eserler de yazmıştır. Bu eserlerde yaralı gladyatörlerin iyileştirilmesi için kullanılan ilaçlar ve yöntemler ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır¹⁰¹. Sadece profesyonel doktorlar tarafından değil, aynı zamanda dövüşçülerin kendi yaralarını iyileştirmek için yaptıkları ilaçlar ve merhemlerin de olduğu bilinmektedir¹⁰².

Gladyatörlerin sıkı bir şekilde ve kötü hücrelerde yaşamaya mecbur edilmelerine rağmen, iklim, beslenme ve sağlık kontrolü açısından oldukça iyi olanaklara sahip oldukları kaynaklar yoluyla aktarılmaktadır¹⁰³. Tahıl ve baklagil ağırlıklı yemeklerle beslenen gladyatörlerin bu nedenle antik yazarlar tarafından alay konusu olduğunu ve *hordearii*¹⁰⁴ olarak anıldıklarını bilmekteyiz¹⁰⁵. Geleneğe göre gladyatörlere arenadaki dövüşlerinin bir gün öncesinde oldukça zengin ve açık büfe ziyafetin sunulduğunu yukarıda da belirtmiştik¹⁰⁶.

ğ. Kadınlar, Çocuklar, Cüceler, Homoseksüeller ve Gladyatörler

Sayırsız gösteri çılgınlığından sadece bir bölümünü temsil eden gladyatör oyunları, Romalı erkeklerin olduğu kadar kadınların da ilgisini çeken bir organizasyondur. Toplumsal rollerinin onlara müsaade ettiği ölçüde, kadınların gladyatör oyunlarına duydukları ilgi, antik literatürde ve oldukça yüksek sayıda bulunan yazıtta, fragmanlar halinde de olsa zaman zaman yer verilmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorluk dönemiyle birlikte, Roma'daki oyunlar programının oldukça genişlediğini ve her yeni gelen imparatorun kendinden evvelkinin ününü geride bırakma isteği, gladyatör oyunlarını sadece suçluların, kölelerin veya profesyonel gladyatör eğitimi almış kişilerin rol aldığı bir gösteriden ziyade, içinde kadınların, çocukların ve engelli kişilerin de yer aldığı kişilerin arenaya sürülmesiyle oluşan acımasız bir eğlence organizasyona dönüştürmüştür. Özellikle bazı İmparatorlar tarafından başlatılan kadınların, çocukların ve engelli kişilerin arenada

¹⁰¹ Galenos, özellikle bu sayede insan anatomisine ilişkin önemli bilgilere ulaşmış ve pratik yapma imkanına sahip olmuştur. Wiedemann 2001: 123.

¹⁰² Plinius, ansiklopedik türde yazmış olduğu eserinde, bu tür ilaçlar hakkında birkaç ayrıntı vermiştir. Bk. Plin. *nat.hist.* 26, 135.

¹⁰³ Gladyatör sahiplerinin sadece iyi dövüşen değil; aynı zamanda iyi beslenmiş ve fiziki olarak iyi görünümlü kişileri arzuladıklarını bilmekteyiz. Bunun için, dövüşçülerinin beslenmelerine oldukça önem vermekteydiler. Tac. *hist.* 2, 88.

¹⁰⁴ Latince *hordearius* arpa yiyicisi veya arpa layığı kimseler anlamına gelmektedir.

¹⁰⁵ Plin. *nat. hist.* XVIII 72.

¹⁰⁶ Tert. *de spect.* 12.

dövüştürülmesine toplumun tüm katmanları tarafından nasıl bir tepki gösterildiği çok açık değildir¹⁰⁷.

Ostia'da ele geçirilmiş olan bir yazıt yoluyla, kadınların da tıpkı erkek akranları gibi, editörler tarafından arenalara sürüldüğü ortaya çıkmıştır¹⁰⁸. Tacitus, İmparator Nero'nun M.s. 63 yılında senatörlerin ve asil kadınların da aralarında bulunduğu bir gladyatör oyunu düzenlediğini bildirmektedir¹⁰⁹. İmparatorun, M.s. 66 yılında Ermeni Prensi Tiridates'in Roma'yı ziyareti vesilesiyle, azatlısı Patrobius'a Puteoli'de organize ettirdiği gladyatör oyunlarında, Afrikalı kölelerin dışında kadın ve çocukları da arenada dövüştürdüğü bilinmektedir¹¹⁰.

Nero'nun (54-68) ardından, özellikle Domitianus'un (81-96) meşaleler yoluyla aydınlatılan arenada gece boyunca kadınların kendi aralarında ve cücelere karşı dövüştürülmelerine müsaade ettiği bilinmektedir¹¹¹. Onun zamanında günlerce süren oyunların bir parçası olarak düzenlenen kadın ve cüce dövüşlerine halkın oldukça yoğun bir ilgi duyduğunu, yine dönemin antik kaynakları yoluyla öğrenmekteyiz¹¹². Engelli veya cüceler yanında kadınların da bu tür gösterilerde arenalara sürülmesinin esas nedeni, halkın daha fazla ilgisini oyunlar üzerine çekmek ve bu yolla imparatorun prestijini halkın gözünde yüceltmek isteğinden kaynaklanmaktaydı.

Roma toplumunun hemen her alanında olduğu gibi, oyunlara katılma ve seyretme konusunda da kadınlar, karşı cinslerine göre daha geri plana

---

¹⁰⁷ Domitianus tarafından düzenlenen ve kadınların cücelere karşı dövüşlerinin halk tarafından çok beğenildiğini Martialis yoluyla anlamaktayız. *Mart. liber spec.* 6b.

¹⁰⁸ Kadın gladyatör dövüştüren ve bu nedenle bir yazıtla onurlandırılan *editor*, bu yazıtta Roma'nın kuruluşundan itibaren ilk kez kadınların yer aldığı bir gösteri düzenlemekle övünmektedir. Bk. CIL 92237; Wiedemann 2001: 20, dipnot 24; 118-119.

¹⁰⁹ Cass. Dio 63, 3, 1; Tac. *ann.* 15, 32.

¹¹⁰ Wiedemann 2001: 118-119.

¹¹¹ Domitianus, amfityatroda düzenlenen oyunlarda cüceleri dövüştürmekten hoşlanmasının yanında, her gladyatör dövüşü sırasında yanına, özellikle asilzadelere özgü erguvan renkli elbiseler giymiş bir cüceyi almayı da ihmal etmezdi. Onun cücelere olan muhabbetinin, gösteri boyunca devam ettiği bilinmektedir. Suet. *Dom.* 4, 2.

¹¹² Roma imparatorları arasında gladyatör oyunları düzenleme konusunda en cömert davranan kişi olarak bilinen Domitianus, halkın ilgisini çeken her türlü oyun konusunda hiç bir masraftan kaçınmamıştır. Oyunlara duyduğu bu ilgi nedeniyle sayısız dövüşçüyü Roma'da kendisine bağlı okullar (*ludus matutinus*, *ludus magnus*, *ludus Gallicus* ve *ludus Dacicus*) için satın alan Domitianus, amfityatroda vahşi hayvan ve gladyatör dövüşleri yanında, kadınların kendi aralarında dövüştürüldüğü oyunlar tertip ettirmiştir. Bk. Suet. *Dom.* 4, 1.

itilmişlerdi. Antik Roma toplumunda korku, nefret ve heyecanın timsali olarak görülen gladyatörlere, kadınlar tarafından da yoğun bir ilginin gösterildiği ve hatta birçok gladyatörün seksüel açıdan kadınların idolü haline geldiği kaynaklar yoluyla doğrulanmaktadır¹¹³. Toplumda pekte hoş olmayan bir ünle Latince *infamis*¹¹⁴ olarak anılan gladyatörlerin, aşağı tabakadan kadınlar yanında asil Romalı ve saraylı kadınlarla da aşk ilişkisi içerisine girmiş oldukları anlatılmaktadır¹¹⁵. Romalı erkeklerin kendi kadınları üzerindeki kontrolünü zayıflatmaya veya ortadan kaldırmaya neden olacak bu etkinin gözden kaçmadığı ve bu nedenle Augustus tarafından bazı önlemlerin alınmasına neden olduğu bilinmektedir¹¹⁶.

İmparator Caligula'nın da (37-41) farklı türden gladyatör oyunları sergileme gayreti içerisine girdiğini bilmekteyiz. Onun bu tutumu sonucunda, arenada dövüşmek zorunda kalan kişilerin sosyal statülerinde de alışılmadık değişikliklerin yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Bu değişiklikler neticesinde, özellikle gladyatör olarak hiç bir öneme sahip bulunmayan yaşlı ve sakatların, iyi bir üne ve aile reisi olmalarına bakılmaksızın, arenalara sürüldüğü anlaşılmaktadır¹¹⁷. Bununla da kalmayan Caligula, arenalarda dövüşmekle cezalandırılan (ad gladium

¹¹³ Antik kaynaklar, kadınların arenayı seksüel açıdan cezp edici bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun, soylu ailelerden gelen Romalı erkekleri oldukça tedirgin ettiği de bilinmektedir. Konuya ilişkin olarak bk. Juven. *sat.* 6, 110; Petron. *sat.* 126, 6.

¹¹⁴ Latince *infamis*, Roma toplumu için oldukça kötü bir üne sahip, gladyatörlerin de içinde yer aldığı sosyal bir rant grubunu ifade etmekteydi. Roma hukukuna göre ağır suçlular, fahişeler, gladyatörler vb. rant grupları bu kelimeyle ifade edilmekteydi (Tert. *apol.* 9, 6). Augustinus, yasal olarak *infamis* kavramı içerisine fahişeler, randevucular ve son olarak gladyatörleri de katarak, bu tür kimselerin vaftiz edilemeyeceğini vurgulamıştır. Augustinus'un iddiası tamamıyla doğru olmasa da, en azından Hıristiyanların gladyatörlere olan bakışını anlamamız açısından önemlidir. Bk. Aug. *civ.* 3, 14.

¹¹⁵ Gladyatörlerle seksüel ilişki içerisine girdiği iddia edilen kadınlar arasında İmparator Marcus Aurelius'un eşi olan İmparatoriçe Faustina'nın da adı geçmektedir (Hist. Aug. *Mar. Aur.* 19, 7). Öyle ki, İmparatoriçe yaşadığı aşkı gizleme gereği bile duymuyordu. Faustina'nın oğlu olan ve daha sonra Roma tahtına imparator olarak oturan Commodus'un gladyatörlere olan yoğun ilgisini, annesinin gladyatör sevgilisiyle ilişkilendirenler bile mevcuttu. Bunun yanında birçok Romalı Senatör eşinin de, gladyatörlerle bu tür aşk ilişkisi içerisine girmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bk. Wiedemann 2001: 40.

¹¹⁶ Romalı iffetli kadınları gladyatörlerin neden olduğu kötü etkiden korumaya çalışan Augustus'un, seyirci olarak oyunlara gelen kadınların ön sıralara oturmasını yasakladığı, bu yasaktan sadece altı kişilik Vesta rahibesini hariç tuttuğu bilinmektedir. Bk. Suet. *Aug.* 44, 2.

¹¹⁷ Suet. *Cal.* 26, 5.

veya ad bestias) tutukluların az olması durumunda, tribünlerdeki aşağı tabakadan birkaç kişinin seçilerek vahşi hayvanlara atılmasını emrettiği bilinmektedir¹¹⁸. Bu kişilerin vahşi hayvanlara atılmadan önce dillerinin kesilerek bağırmaalarının önüne geçildiği de kaynaklar yoluyla aktarılmaktadır.

Commodus'un (180-192) gösteri çılgınlığının anlaşılması açısından Cassius Dio tarafından anlatılan tarihi anekdot¹¹⁹, arenalarda sunulan dövüş programlarının ne kadar acımasız hale geldiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Buna göre Commodus, bir keresinde kentte bulunan ve ayaklarını doğuştan, hastalık veya kaza sonucu kullanamayacak halde olan bütün erkeklerin arenada toplatılmasını emretmiş ve onların dizlerinden birbirlerine bağlanarak tıpkı bir dev yılan görünümüne sokulmasını istemişti. Birbirlerine ayaklarından bağlı olan özürüllere, kendilerini savunmaları için taş yerine sünger parçaları verilmiş ve bunun ardından tıpkı bir dev yılanı öldürür gibi topuz darbeleriyle vurularak öldürülmeleri sağlanmıştır¹²⁰.

Bunun yanında arenalarda *tunicati* (kadın görünümlü) olarak adlandırılan gladyatör gruplarına da rastlamak mümkündür¹²¹. Kadınların çok yaygın olmasa da gladyatör olarak arenalarda boy göstermesi, kadının Roma toplum yapısındaki yerinin de artık yavaş yavaş değişmeye başladığının göstergesi olarak algılanmalıdır. Bu durumda imparatorların durumu gittikçe zorlaşmaktaydı. Bir yandan kendi ihtişamlarını topluma gösterme gayreti uğruna, yasaların müsaade etmemesine rağmen, kadınların ve çocukların arenalarda dövüştürülmesine müsaade etmeleri; diğer yandan kendileri veya selefleri tarafından koyulan tutucu yasaların geçerliliğinin korunmasına yönelik gayretleri, onların, her türlü vahşi hayvan dövüşlerini ve acımasız gladyatör gösterilerini ekmek yanında en elzem gereksinim olarak gören Roma toplumu karşısında ne denli müşkül duruma düştüğünü de açık bir göstergesi olarak görmeliyiz.

Gladyatör oyunlarına M.s. 1. yüzyıllardan itibaren aktör olarak katılan kadınların, daha erken yüzyıllardan itibaren çeşitli yerlerde yapılan gladyatör gösterilerini izleme imkânına sahiptiler. Düzenli ve profesyonel gösteri merkezlerinin olmadığı dönemlerde kadınların nasıl bu tür gösterileri izlediği konusunda pek bilgi sahibi değiliz, fakat ahşaptan yapılan portatif gösteri tribünlerinin ve M.s. 80 yılında inşası tamamlanan Roma'daki en büyük gösteri merkezi konumundaki *collesium*'un en arka sıralarının kadınlar için ayrıldığı düşünülmektedir. Bu durum kadınların,

---

¹¹⁸ Cass. Dio 59, 10, 3.

¹¹⁹ Cass. Dio 73, 20, 3.

¹²⁰ Özürüllerin arenalarda ve sahnelerde eğlence aracı olarak kullanılmasına ilişkin olarak bk. Weiler 1995: 121-145.

¹²¹ Wiedemann 2001: 118.

ikinci sınıf bir muameleye tâbi tutulduklarını göstermekle birlikte, söz konusu anlayışın tüm Romalı kadınlara teşmil edildiğini kabullenmek doğru değildir. Özellikle imparator eşlerinin, çocuklarının ve akrabalarının kendilerine ayrılmış olan özel locadan oyunları seyrettikleri bilinmektedir. Bunun dışında, Vesta rahibelerinin oyunları seyretmekte serbest oldukları ve bunlara tribünde özel yerler ayrıldığı anlaşılmaktadır. Sıradan Romalı kadınların ise, daha arkalarda ve görüş açısı hiç de iyi olmayan sıralardan oyunları izlemiş oldukları kuvvetle muhtemeldir. Kadınların da erkekler gibi, bazı gladyatörleri favori olarak destekledikleri ve zaman zaman onların özel hayatlarına bile girdikleri, kaynaklar yoluyla aktarılmaktadır. Bu tür aşk ilişkilerinin yalnızca alt tabakadan kadınlar arasında değil, yüksek tabakadan gelen soylu kadınlar arasında da yaygın bir durum olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Köle konumunda ve oldukça kötü sayılacak sosyal şartlarda yaşama savaşı veren gladyatörlerin, nasıl bir yöntemle yüksek sınıftan kadınların gönlünü çaldığı sorusunun cevabını vermek oldukça zor görünmektedir¹²². Kadınların gladyatör oyunlarında aktör, seyirci olmalarının yanında, bizzat finansör ve düzenleyici olarak ta ortaya çıktıklarını görmekteyiz. İmparatorluğun doğusundaki yunan kentlerinde kadınlar tarafından da üstlenilebilen ve çoğu zaman beş yıllığına seçilen *başrahip/rahibe* sıfatıyla anılan kent görevlilerinin, birçok önemli işler yanında, halk için gladyatör oyunları düzenledikleri de sanılmaktadır¹²³.

Dövüşçü olarak arenalara inen sayısız gladyatör arasında homoseksüel eğilimli kimselere de rastlamak mümkündür. Doğrudan olmasa bile, özellikle homoseksüel eğilimli gladyatörlerin homo-erotik tutkuları, onların onuruna adanan yazıtlara yansdığı bilinmektedir¹²⁴.

h. Tanınmış Gladyatör Türleri

Roma dünyasında tanınmaya başlandığı erken dönemlerde gladyatörler, sadece kılıç kullanırken, zamanla birçok farklı silahları da kullanmaya başlamışlardır. Bu durum bir yandan dövüş ve dövüşçü türlerini çeşitlendirirken, diğer yandan dövüşçülerin eğitiminin daha teknik bir hale gelmesine, bu işi profesyonel yapan ve farklı silahların eğitimini veren hoca grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kullandıkları silahlara ve giydikleri koruyucu zırhlara göre değişik adlarla anılan ve farklı eğitimlere tabii tutulan dövüşçüler, mensup oldukları okulda özel öğretmenler gözetiminde yoğun bir eğitimden

¹²² Suet. Cal. 55; Wiedemann 2001: 129.

¹²³ Ayrıntılı olarak bk. Grant 1970: 46.

¹²⁴ Yazıtlarda dışa vurulan bu eğilimin en önemli göstergesi, bazı gladyatörlerin, mitolojide yer alan güzel ve genç erkeklerin temsilcisi sayılan Narcissus, Hylas ve Hyacinthus gibi isimleri kendileri için kullanmaları örnek olarak gösterilebilir. Bk. Grant 1970: 51.

geçirilmekteydiler. Eğitimini aldıkları silahlara göre gruplara ayrılan dövüşçüler, arenada aynı silah eğitiminden geçmiş gruplar arasındaki kişilerle eşleştirilmekteydi.

Yazımızın önceki bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde vurgulandığı üzere dövüşçülere sahici silahlar ilk kez arenada ve özel silah görevlileri tarafından verilmekteydi. Dövüşçülerin kullandıkları silahlar arasında kılıç, hançer, gama, pala, mızrak, dirgen, file, topuz vb. gibileri en yaygın olanlarıydı. Bunun yanında arenaya çıkan dövüşçüler, kafalarını ve yüzlerini darbelere karşı korumak için önü açılabilen veya rahat nefes almayı sağlayan delikli metal miğfer (galea), ellerine yuvarlak veya dikdörtgen formdan oluşan kalkan (parma) ve ayrıca bacak, göğüs ve kollar için farklı türden oluşan elastik zırhlar taşımaktaydılar¹²⁵.

Ele geçirilen çok sayıdaki mezar rölyefi, gladyatörlerin kullanmış oldukları silah ve giysilere ilişkin detay bilgiler vermektedir. Bunun yanında sayıları her geçen gün artan epigrafik kaynaklar vasıtasıyla hem ünlü dövüşçüler ve onların zaferleri, hem de sevilen dövüş türleri hakkında azımsanmayacak bilgiler elde etmekteyiz.

Hoplomachos, Secutor, Provocator, Samnit, Thrax, Murmillo, Eques, Sagittarius, Essedarius, Veles, Scissor, Retiarius ve Dimacharus gibi türler en tanınmış gladyatör grupları olarak burada zikredilmelidir. Burada ifade edilen dövüş türlerinin çoğunluğu yazıtlar yoluyla tanınmıştır.

Hoplomachos: Burada adı geçen gladyatör türlerinden *hoplomachos*'un¹²⁶ en temel özelliği, Samnit silahlarıyla donanmış ve arenada Thraex türüne karşı mücadele eden dövüşçü türü olmasıydı. Bu tip dövüşçülerin kafalarında şapka tarzında koruyucu miğferler mevcuttu¹²⁷. Silahları Samnit'lerle aynı olmasına rağmen, dövüş stillerinin farklılığıyla onlardan ayrılmaktaydılar.

Eques: Kelime anlamından da anlaşılacağı üzere Latince *eques*, gladyatörlerin at üstünde veya biri atlı diğeri yaya olarak dövüşebildiği bir tür olarak bilinmektedir¹²⁸. Kullandıkları silahlar oldukça fazla ve çeşitli olabilmekte, bunun yanında dövüşçülerin silahları birbirine uygun bir şekilde seçtikleri düşünülmektedir. Bu tür gladyatörler bire bir dövüşmelerinin yanında, gruplar halinde de karşılaşma yapabilmekteydiler. Duvar resimleri ve rölyeflerden hareketle, bu tür

---

¹²⁵ Grant 1970: 48-49.

¹²⁶ Yunanca *hoplomachos* veya *hoplomachia* savaş yapmak, muharebe etmek anlamlarına gelmektedir.

¹²⁷ Schneider 1918: 777; Malay-Sılay 1991: 17.

¹²⁸ Schneider 1918: 777; ayrıca bu tip gladyatörleri gösteren tasvir için bk. Res. 11.

dövüşçülerin sağ kolları ‘bandajlı’ (manica), sol ellerinde genellikle yuvarlak ‘kalkan’ (parma), kafalarında tüyle süslenmiş miğfer (galea) veya koruyucu yüz siperliği ve ellerinde uzun ‘mızrak’ (hasta) olduğu halde birbirlerine karşı dövüştükleri anlaşılmaktadır¹²⁹.

Thraex: Bu dövüşçü türünün Roma’ya ithalinin, ilk kez Trakyalı halklar yoluyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Arenalarda, oldukça fazla rağbet gören ve sevilen bir dövüşçü türüydü. Cumhuriyet Dönemi yazarlarının en önemlilerinden olan Cicero tarafından zikredilmiştir¹³⁰. En büyük özellikleri oldukça iri ve güçlü olmalarıydı¹³¹. Kullandıkları silahların tamamen Trakyalılara özgü olduğu anlaşılan bu tip gladyatörlerin, başlarında siperlikli ve süslü bir miğfer, sağ kollarında koruyucu bandaj, köşeli veya yuvarlak tarzda küçük kalkan (parma) ve ellerinde çoğu zaman kısa hançerler ve eğri kılıç olduğu halde dövüşmekteydiler¹³². Muhtemel rakipleri arasında *murmillio* ve *hoplamachus* en başta gelmekteydi¹³³.

Dimachaerus: Hakkında bilgilerimizin son derece kısıtlı olduğu bu tip gladyatörlerin en belirgin özelliği, birçok gladyatör türünde olduğu gibi sağ kollarının meşin bandajlarla sarılı olması ve kılıçtan daha kısa olan hançerlerle dövüşüyor olmalarıydı¹³⁴. Kafalarına kask yada koruyucu ‘miğfer’ (galea) takmayan bu tip dövüşçüler, bacaklarının bir bölümünü kapatacak şekilde ‘sırımlar’ (fasciae) veya ‘dizlik’ (ocrea) taşımaktaydılar¹³⁵.

Provocator: Samnit silahları kullanmakta olan bu dövüşçü tipi hakkında bilgilerimiz çok fazla değildir. Küçük ve yuvarlak ‘kalkan’ (parma) ve uzunca bir ‘kılıç’ (spata)¹³⁶ kullanan bu tür dövüşçülerin vahşi hayvanlara karşı dövüştüğü de düşünülmektedir¹³⁷.

Retiarius: Avcı olarak ta bilinen bu dövüşçü tipinin en karakteristik özelliği taşıdığı silahlardı. Kafasını korumak için miğfer taşımayan bu dövüşçülerin, esas maharetleri dövüşçülüklerinde değil, rakiplerini yanlarına yaklaştırmadan ‘ağla’ (rete, iaculum) kurnazca

¹²⁹ Schneider 1918: 777; Malay-Sılay 1990: 21-22.

¹³⁰ Cic. *phil.* 6, 13; 7, 17; *prov.* 9.

¹³¹ Neumann 1979: 777.

¹³² Weiler 1981: 256.

¹³³ Schneider 1918: 778; Neumann 1979: 777; André 1994: 151.

¹³⁴ Schneider 1918: 777; Weiler 256; Malay-Sılay 1990: 21.

¹³⁵ Schneider 1918: 777.

¹³⁶ Provocator, kullandığı kılıca izafeten *spatarius* olarak da adlandırılmaktaydılar.

¹³⁷ Schneider 1918: 777; Malay-Sılay 1990: 17.

yakalamalarındaydı¹³⁸. Belli bir mesafeden ağını atarak rakibini zor durumda bırakan *retiarius*, daha sonra elindeki üç ağızlı dirgen tipi 'mızrakla' (*tridens*) veya 'zıpkinla' (*fuscina*) saldırmaktaydı¹³⁹. Zaman zaman tek ağızlı mızrak ta kullanan *retiarius*, sol omzunu koruyucu bir 'metal kalkanla' (*galerus*) ve kalın bandajlarla sarmaktaydı¹⁴⁰. Ek olarak küçük 'hançer'(pugio) de taşıyan dövüşçüler, bellerine geniş koruyucu bir 'kemer' (*balteus*) ve 'önlük' (*subligalicum*) takmaktaydılar. Çok fazla ağır silah ve koruyucu zırh taşımayan *retiarius*, oldukça hızlı ve heyecanlı dövüşler çıkarmaktaydı. Arenalardaki en büyük rakiplerinin, *secutor* veya *murmillo* tipi dövüşçüler olduğu tahmin edilmektedir¹⁴¹.

Murmillo/Gallus: Köken itibarıyla Gallia'lılara özgü olduğu sanılan bu dövüş türünün Roma'da tanınmaya başlaması İmparatorluk Çağı'na rastlamaktadır. İlk zamanlarda Gallus (Gallia'lı)¹⁴² olarak ta bilinen *Murmillo*¹⁴³ tipinin muhtemelen Caesar tarafından Roma'ya ithal edildiği düşünülmektedir¹⁴⁴. Muhtemel rakiplerinin *retiarius* (Balıkçı) ve *Thraex* (Trakyalı) tipi dövüşçüler olduğu tahmin edilmektedir¹⁴⁵. Balık olarak adlandırılan *murmillo/gallus* tipinin aksine *retiarius* balıkçı olarak adlandırılmakta ve *murmillo*'ya karşı bir ağla dövüşmekteydi¹⁴⁶. Kullandıkları silahların hemen hepsinin Gallia'ya özgü olduğu tespit edilmiştir¹⁴⁷. Bu türün en tipik özelliği başında bir külah yada üzerinde balık tasvirinin bulunduğu Gallia tipi miğferlerdi¹⁴⁸. Bununla birlikte ayak bilekliği, dizlik, kalkan, kılıç ve mızrak gibi koruyucu ve hücum silahları kullandıkları anlaşılmaktadır¹⁴⁹. Bu tip gladyatörlerin karşısına rakip olarak çoğu zaman *retiarius* ve *Thraex*, seyrek te olsa *provocator*

¹³⁸ Weiler 1981: 256.

¹³⁹ Malay-Sılay 1990: 18; Gross 1979a: 1386. Geleneksel silahıyla görülen bir *Retiarius* için bk. Res. 9.

¹⁴⁰ Schneider 1918: 777; Malay-Sılay 1990: 17-19.

¹⁴¹ Gross 1979a: 1386.

¹⁴² Gross 1979: 1473.

¹⁴³ Latince *murmillo*, bir balık adı olarak bilinmekte ve bu tip dövüşçülerin balık simgesini kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu adı ve simgeyi muhtemel rakibi olan *retiarius*'un ağ kullanması nedeniyle almış olduğu düşünülmektedir. Bk. Gross 1979: 1473.

¹⁴⁴ Malay-Sılay 1990: 20-21.

¹⁴⁵ Bk. Schneider 1918: 777; Grant 1975: 87; Malay-Sılay 1990: 21; Wiedemann 2001: 124.

¹⁴⁶ Schneider 1918: 777; Wiedemann 2001: 124.

¹⁴⁷ Bu konuda ayrıntılı olarak bk. Ville 1981: 48.

¹⁴⁸ André 1994: 151.

¹⁴⁹ André 1994: 151.

tipi çıkartılmaktaydı. *Murmillio*'nun kendi emsali olan başka *murmillio* ile karşılaşılıp, karşılaşmadığı ise, kesin olarak bilinmemektedir¹⁵⁰.

Secutor: Esasında tipik bir samnit olup, arenada ağ ve üç ağızlı uzun bir dirgen taşıyan *retiarius*'a karşı mücadele etmekteydi¹⁵¹. Bu nedenle onlara *contraretiarius* veya *contrarete* adı da verilmiştir¹⁵². Samnit silahlarını kullanmalarıyla tanınan bu tip gladyatörler, dikdörtgen biçimindeki uzun kalkan, siperlikli miğfer, kısa kılıç ve zaman zaman sol bacağına takılan metal dizlikle diğer dövüşçü türlerinden ayrılmaktaydılar.

Veles: Bu tür dövüşçüler hakkında bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Kullandıkları silahlar arasında en tipik olanı, meşin kulplu ve bu nedenle oldukça uzağa atılabilen mızraklardı. Bu tür mızrakların Yunan agonlarındaki cirit müsabakalarında kullanıldığı bilinmektedir. Mızrağın hızını en azından iki misline çıkarabilen meşin ilmekler, özellikle savaşlarda mızrağın uzun mesafelere atılabilmesini sağlamaktaydı. Askeri açıdan önemi bilinen bu tip mızrakların *Helenistik Dönem* (M.ö. 336-30) öncesinde Yunanlar tarafından tanındığını ve yarışma programına alındığını bilmekteyiz. Bu yarışmanın askeri önemi muhtemelen sonraları Romalılar tarafından da anlaşılmış ve bu yolla gladyatör gösterisi olarak arenada gösterimine karar verilmiştir. Hafif silahlarla donatılmış olan *Veles*¹⁵³, Roma legionlarında piyade öncü birliği görevi yaparak, Phalanx birliklerine yol açmaktaydılar¹⁵⁴. Bu tip gladyatörlerin rakiplerinin kimler olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, tahminen aynı grubun kendi içinde dövüştükleri sanılmaktadır.

Samnes: Muhtemelen ilk kez Samnitli esirlerin arenalarda dövüştürülmesiyle tanınmaya başlayan bu tip gladyatörler, tamamen geleneksel Samnit elbiseleri ve silahlarıyla dövüşürlerdi. Samnitler, İtalya'nın orta kısmında bulunan Samnium bölgesinde yaşayan ve uzun süre Roma hegemonyasını kabul etmeyerek savaşan bir halktı. Sol ayağında koruyucu 'dizlik' (*ocrea*) sağ ayağında ise, çoğu zaman sade bir diz bağı taşıyan Samnes, beline geniş kemer takar ve ona bağlı kısa bir peştamal giyerdi. Sol elinde büyük bir 'kalkan' (*scutum*) taşıdığı halde, sağ kolunun tamamen bandajlı olduğu göze çarpmakta, silah olarak da düz bir kılıç kullandığı anlaşılmaktadır. Bu dövüşçü türünün Caligula'nın zamanında (37-41) yavaş yavaş ortadan kaybolduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵⁰ Gross 1978: 1473.

¹⁵¹ Schneider 1918: 777.

¹⁵² Schneider 1918: 777-778; Malay-Sılay 1990: 16-17; André 1994: 151.

¹⁵³ Bu tür dövüşçülerin Roma legionları içindeki varlığı konusunda bk. Sall. *Iug.* 46, 7; 105, 2; *Veg. mil.* 3, 16.

¹⁵⁴ Pol. 6, 21, 9.

Paegniarius: Sol elinde küçük bir kalkan ve eğri bir sopa taşıyan *paegniarius*, sağ elinde uzun bir kamçı taşımaktaydı¹⁵⁵.

Essedarius: Çok fazla bilgimiz olmamakla birlikte, iki tekerlekli hafif savaş arabalarıyla¹⁵⁶ dövüşen bir gladyatör türü olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁷.

Laquearius: Kemerli bir peştamal giymiş olup, sol kolları komple bandajlı ve sol omuz başlarında deri ya da metalden yapılmış bir 'levha' (galerus) taşıyan *laquearius*, sol elinde bir kırbaç, sağ elinde ise ucu hafif bükülmüş ve topuz şeklinde bir değnek taşırdı¹⁵⁸.

Sagittarius: Adından da anlaşılacağı üzere *sagittarius*, esas maharetini yay ve okla sergileyen dövüşçü anlamına gelmektedir¹⁵⁹. Askeri alandaki gerekliliğinden dolayı okçuların, Roma ordusunda önemleri erken dönemden itibaren anlaşılmıştır. İkinci Kartaca Savaşı öncesine kadar Roma ordusunda bulunmayan bu grubun, daha sonraları ordunun uzaktan dövüş konusunda en önemli parçası haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu tarz gladyatörler, özellikle sol kollarını korumak için metal veya sert deriden imal edilmiş bir levha (manica) takarlardı¹⁶⁰. Bunun dışında kılıç, miğfer ve pullu zırh tipi gömlekler de giymekteydiler¹⁶¹.

i. Gladyatör Oyunlarının Sonu

M.s. 3. yüzyıldan itibaren, özellikle imparatorluğun sınırlarında baş gösteren sürekli huzursuzluklar nedeniyle zorunlu görülen seferler, bazı imparatorların sefer öncesi gladyatör oyunları düzenlemesine vesile olmuştur¹⁶². Bu durumun esas nedeninin, sefer öncesi halkın moralini yükseltmeye ve imparatorun halk gözündeki popülaritesini korumaya yönelik bir hareket olduğu tahmin edilmektedir. Sadece savaş hazırlıkları değil, aynı zamanda kazanılan bir savaş ta imparatorların halk için gladyatör oyunları düzenleme nedeni olarak görülmekteydi.

M.s. 4. yüzyıla gelindiği zaman, Hıristiyanlığın artan baskıları sonucunda antik çağın bu en kanlı gösteri oyununa ilişkin ilk yasaklama

¹⁵⁵ Schneider 1918: 777.

¹⁵⁶ Diod. 5, 21, 5; savaş için tasarlanmış olan iki tekerlekli ve oldukça hafif olan bu araba türü, seyahat aracı olarak ta kullanılmaktaydı. Bk. Cic. *fam.* 7, 7; Suet. *Gal.* 6.

¹⁵⁷ Schneider 1918: 777; Weiler 1981: 256. Bu tip dövüşçüleri temsil eden kabartma için bk. Res. 10.

¹⁵⁸ Schneider 1918: 777; Weiler 1981: 256.

¹⁵⁹ Neumann 1979a: 1498-1499.

¹⁶⁰ Veg. *mil.* 1, 20.

¹⁶¹ Veg. *mil.* 2, 20.

¹⁶² Hist. Aug. *Sep. Sev.* 14; *Max. und Bal.* 8, 4.

girişimlerinin de başladığını görmekteyiz¹⁶³. İmparator Konstantin tarafından Beyrut'ta 1 Ekim 325 yılında yayınlanan bir fermanla, gelenek olduğu üzere ağır suçluların arenalarda gladyatör olarak dövüştürülmesi kesin olarak yasaklanmış ve bundan böyle cezalarını gladyatör olarak dövüşmek yerine, devlete ait maden ocaklarında çalışarak çekecekleri belirtilmiştir¹⁶⁴. Bu yasaklamanın arkasında yatan esas nedenin, Nikaia (İznik)'da toplanan kilise babalarının İmparatora yapmış olduğu telkinlerin olduğunu savunan görüşler mevcuttur. Muhtemelen kilise babaları ve Hıristiyan vatandaşların artan baskısı sonucunda alınmış olduğu anlaşılan bu kararın sadece İmparatorluğun doğu yarısı için geçerli olmuş olduğu burada vurgulanmalıdır. Çünkü ilk yasaklamanın yapıldığı 325 yılından itibaren tüm dördüncü yüzyıl boyunca, özellikle imparatorluğun batı yarısında oyunların düzenlenmeye devam ettiği ve gladyatör okullarının 4. yüzyılın sonuna kadar gladyatör yetiştirmeye devam ettiği bilinmektedir. Özellikle Roma'da 17 Ekim 357 yılında imparatorluğun yeni yasaklamasıyla karşılaşmaktayız. Buna göre özellikle saray mensubu ve askerlik görevindeki kişilerin oyunlara girmesi kesinlikle yasaklanmaktaydı¹⁶⁵. Bunun ardından 15 Ocak 365 ve 9 Nisan 367 yılında yeni yasaklamaların yapıldığını, fakat tamamen ortadan kaldıramadığını görmekteyiz. Gladyatör oyunlarının sonunu getiren yasaklamanın Honarius tarafından 399 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır¹⁶⁶. Her ne sebepten olursa olsun, bu durum M.ö. 6. yüzyıldan, M.s. 4. yüzyıla kadar Roma kenti başta olmak kaydıyla İmparatorluğun sınırlarının uzandığı hemen her yerde inanılmaz büyük bir ilgiyle izlenen gladyatör oyunlarının yavaş yavaş tarih sahnesinden çekilmesine neden olmuştur.

Sonuç

Erken dönemlerde sıradan suçlu ve savaş esirlerinin, çoğu zaman dövüş için elverişli olmasalar bile, birbirlerine karşı dövüştürüldüğü oyunlar, sonraları, kullanılan silahların çeşitliliği de gözetilerek, daha özel bir eğitime tabii tutulan ve bu işi meslek olarak görmeye başlayan bir grubun tekeline geçmiştir. Gladyatör dövüşlerine olan ilginin, toplumda her geçen gün biraz daha artmaya başlaması, gladyatör okulları ve onların organizatörlerini daha profesyonel bir örgütlenmeye ve daha yüksek kalitede dövüşçüler yetiştirmeye sevk etmiş, bunun sonucu olarak ortaya, antik çağın örgütlü olarak yapılanmış en önemli sosyal rant gruplarından biri çıkmıştır. Özellikle bu aşamada ortaya, kadrosuna işini

---

¹⁶³ Bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışma için bk. Wiedemann 1995: 145-159.

¹⁶⁴ Cod. Theod. XV 12, 1; Cod. Iust. XI 44.

¹⁶⁵ Cod. Theod. XV 12, 2.

¹⁶⁶ Schneider 1918: 772.

en iyi şekilde yapabilecek profesyonel dövüş ve silah öğretmenlerinin yanında; doktor, aşçı, bekçi ve silahçı gibi önemli görevlileri de alarak, büyük yatırımlara girişen organizatörlerin çıktığı görülmektedir. Öyle ki, profesyonel bir şekilde işleyen bu örgüt, sadece belirli kentlerde değil, imparatorluğun her yerinde ve her an başka bir gösteriyi icra etmek üzere, mobil bir gösteri timi haline dönüşmüştür. Bu durumda arenaları, sadece ağır suçlular ve köleler değil; bu işi meslek haline getirerek hayatını kazanan ve oldukça farklı sosyal çevrelerden gelebilen kimselerin doldurduğu anlaşılmaktadır. Roma'da her geçen gün biraz daha popüler hale gelen gladyatörler, toplumda kendilerine karşı duyulan açık nefrete rağmen, antik dünya insanının seyretmekten asla vazgeçemediği, acımasızlıkları ve soğukkanlılıklarıyla seyir zevkini doruğa çıkaran unutulmaz aktörler olarak anılmayı hak etmiş kimseler olarak hatırlanmalıdırlar.

Kaynakça

- Aigner 1988 H.Aigner, "Zur gesellschaftlichen Stellung von Henkern, Gladiatoren und Berufssathleten", *Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum* (Hg. I. Weiler) Graz 1988: 201-220.
- André 1994 Jean-Marie André, *Griechische Feste, römische Spiele: die Freizeitkultur der Antike* (Frans. terc. K. Schmidt), Stuttgart 1994.
- Auguet, R. Auguet, *Cruelty and Civilization. The Roman Games*, London and New York 1994.
- Baldson 1998 J.P.V.D. Baldson, *Roman Women. Their History and Habits*. 1998.
- Carcopino 1959 J. Carcopino, *So lebten die Römer während des Kaiserreiches*, Stuttgart 1959.
- Christ 1984 K. Christ, *Die Römer. Eine Einführung in die Zivilisation und Geschichte*, München 1984.
- de Vries, U. de Vries, "Gladiatorenspiele im Alten Rom" *Damals* 4/1996: 62-68.
- Eckardt 2005 E. Eckardt, "Ölüm Oyununda Şan Şöhret ve Felaket", *National Geographic*, Aralık 2005: 128-153.
- Grant 1970 M. Grant, *Die Gladiatoren*, Stuttgart 1970.
- Gross 1979 Walter H. Gross, "Murmillo", *Klein Pauly*, Bd. 3, 1979: 1473.
- Gross 1979a Walter H. Gross, "Retiarius", *Klein Pauly*, Bd. 3, 1979: 1386.
- Lintott 1968 A. Lintott, *Violence in Republican Rome*, Oxford 1968.
- Malay-Sılay 1991 H. Malay-H.Sılay, *Antik Devirde Gladyatörler*, İstanbul 1991.
- Malten 1923 L. Malten, "Leichenspiel und Totenkult", *MDAI(R)* 28/29, 1923-24: 300-340.
- Neumann 1979 Alfred R. Neumann, "Thraex", *Klein Pauly* Bd, 5, 1979: 777.

- Neumann 1979a Alfred R. Neumann, "Essedum", *Klein Pauly* Bd. 2, 1979: 375.
- Neumann 1979b Alfred R. Neumann, "Doctor", *Klein Pauly* Bd. 2, 1979: 111.
- Schneider 1918 K. Schneider, "Gladiatores", *RE Suppl.* 3, 1918: 760-784.
- Scobie 1988 A. Scobie, "Spectator Security and Comfort at Gladiatorial Games", *Nikephoros* 1, 1988: 191-243.
- Ville 1981 G. Ville, *La gladiature en Occident des origines à la mort de Domitien*, Paris et Rom 1981.
- Weiler 1981 I. Weiler, *Der Sport bei den Völkern der alten Welt. Mit dem Beitrag Sport bei den Naturvölkern von Christoph Ulf*. Darmstadt 1981.
- Weiler 1995 I. Weiler, Hic audax subit ordo pumilorum (Statius, *Silviae* 1, 6, 57). *Überlegungen zu Zwergen und Behinderten in der antiken Unterhaltungskultur*, Grazer Beiträge Bd. 21, 1995: 134-136.
- Wiedemann 1995 T. E. J. Wiedemann, "Das Ende der römischen Gladiatorenspiele", *Nikephoros* 8, 1995: 145-159.
- Wiedemann 2001 T. Wiedemann, *Kaiser und Gladiatoren. Die Macht der Spiele im antiken Rom*, Darmstadt 2001.

ABSTRACT

According to the antique tradition, gladiators were those who legally had the right to die, whose survival was totally depended on their combat ability and they had to spend their times in unhumane cells prepared for them. Early Roman gladiators were those who had been sentenced to death by beheading. They were also those who had to combat for the sake of their own lives in areas open to public. While gladiatorship in its origin required the uppermost execution of given punishment, it then was regarded as a professional job in the hands of professionals. In the very early beginning, the participants of this group consisted of felons, prisoners of war and rebellious slaves, subsequently, free citizens, noblemen, cavalrymen and even members of senatus joined to this group.

Keywords

Gladiator, Munus, Venatio, Ludus, Woman, Cult, Editor, Doctor.

Resim 1- Bir yanda farklı silahlarla birbirlerine karşı ölüm kalım mücadelesi veren gladyatörler, diğer yanda vahşi kaplanlara karşı kendini savunmaya çalışan vahşi hayvan dövüşçüleri görünmektedir.

Resim 2- Rakibi etkisiz hale getirerek, *missio* talep ettiren ve sonuna ilişkin kararı tribünlerden bekleyen galip bir gladyatör sahnesi.

Resim 3- Secutor'a karşı dövüşü kaybettiği anlaşılan ve bu nedenle af dileyen (*missio*) bir *Retiarius*.

Resim 4- Oyunun sonunda yenilen gladyatörün cesedi arenadan uzaklaştırılırken, yerdeki kan lekeleri görevli bir köle tarafından kumla örtülmeye çalışılmaktadır. Aynı sahne içerisinde tasvir edilen galip ve mağrur gladyatöre Romalı kadınlar tarafından gösterilen yakın ilgi dikkat çekmektedir.

Resim 5- Farklı türde gladyatör dövüşçüsünü gösteren mozaik sahnesi.

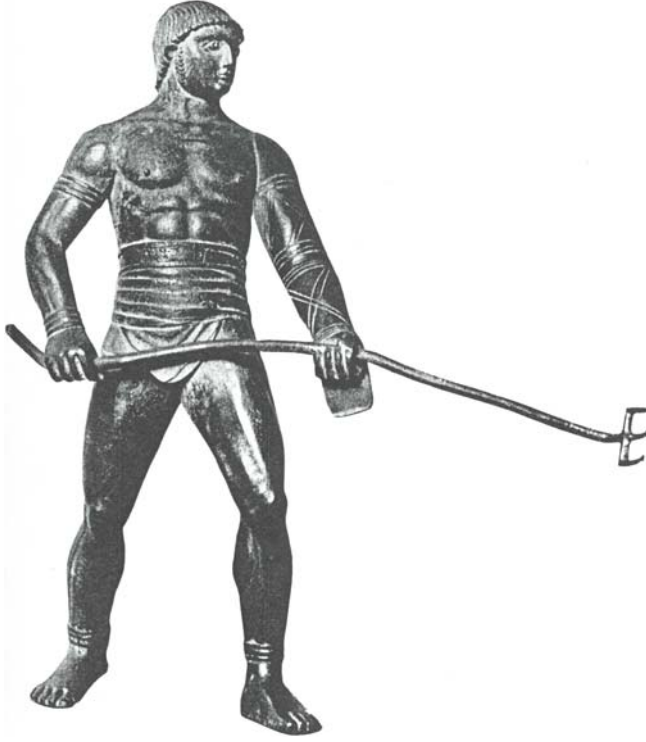
Resim 6- Sayısız türde vahşi hayvan dövüşünü tasvir eden mozaik.

Resim 7- Öğle arasında ağır suçluların infazının gerçekleştirilmesini gösteren bir mozaik.

Resim 8- Çeşitli enstrümanlar kullanılarak ve muhafızlar eşliğinde bağlı olarak arenaya getirilen suçlunun infazını gösteren bir sahne.

Resim 9- Silahıyla görülen bir *Retiarius*.

Resim 10- İki tekerlekli hafif savaş arabalarıyla tasvir edilen *Essedarius* grubu.

Resim 11- Birbirlerine karşı dövüşen *Eques* türü gladyatörler.